Faidros

Sókratés, Faidros

Sókratés Milý Faidre, kampak a odkud? sv. IIII
Faidr. Od Lysii,[1] Sókrate, syna Kefalova, a jdu na procházku 227
na cestu za hradbami; neboť jsem tam byl velmi dlouho, seděl jsem tam od rána. Poslouchám totiž tvého i mého přítele Akúmena[2] a konám procházky po cestách; on totiž říká, že jsou méně únavné než procházky na závodišti. b

Sókr. To má dobře, příteli. Avšak Lysias byl, jak se podobá, ve městě.[3]

Faidr. Ano, u Epikrata,[4] tuhle v domě Morychově[5] blízko Dia Olympského.[6]

Sókr. Nuže, jaká tam byla zábava? Či je zřejmé, že vás Lysias častoval řečmi?

Faidr. Dovíš se to, máš-li kdy jít se mnou dále a poslouchat.

Sókr. Což si myslíš, že bych si neudělal podle Pindara[7] prací *nad zaměstnání přednější* vyslechnouti tvou a Lysiovu rozmluvu?

Faidr. Pojď tedy dále. c

Sókr. Tak mluv.

Faidr. Jistě je právě pro tebe, Sókrate, co usłyšíš; neboť řeč, kterou jsme se bavili, byla jakýmsi zvláštním způsobem řeč o lásce. Napsal totiž Lysias, jak je kterýsi z krásných hochů sváděn, ale ne od miłovníka, nýbrž právě v tom projevil svou vtipnost: tvrdí totiž, že je třeba být po vůli spíše nemilujícímu než milujícímu.

Sókr. Ušlechtilý člověk! Kéž by napsal, že je třeba být po vůli spíše chudému než bohatému a staršímu než mladšímu a kolik jiných vlastností mám já i většina z nás; to by byly věru řeči vtipné a obecně užitečné. Nuže, já jsem tak naplněn touhou to slyšet, že se tě nepustím, i kdybys šel procházkou až do Megar[8] a podle Hérodika[9] došel k samým hradbám a pak se vracel. d

Faidr. Co si myslíš, předobrý Sókrate? Domníváš se, že to,
228 co během dlouhého času a v klidu složil Lysias, nejlepší z nynějších spisovatelů, to že zpaměti povím já, neodborník, tak, aby to bylo jeho důstojno? K tomu mně mnoho chybí; ovšem více bych si to přál, než aby se mi dostalo mnoha peněz.

Sókr. Faidre, jestliže já neznám Faidra, zapomněl jsem i sám o sobě, kdo jsem. Ale není pravda ani to ani to; dobře vím, že Faidros, poslouchaje řeč Lysiovu, nevyslechl ji jen jednou, nýbrž mnohokrát opět a opět ho vybízel, aby mu ji opakoval,
b a ten mu ochotně vyhovoval. Faidrovi však nestačilo ani to, nýbrž nakonec, vzav do rukou ten spis, prohlížel místa, která se mu chtělo, seděl nad touto prací od samého rána, a když byl unaven, šel na procházku, uměje tu řeč, jak já myslím, při psu,[10] již nazpaměť, jestliže nebyla příliš dlouhá. Ubíral se za hradby, aby si ji v mysli opakoval. Tu potkal člověka, který
c stůně touhou poslouchat řeči; když ho tak uviděl, jen uviděl, zaradoval se, že bude mít společníka v korybantském vytržení,[11] a vybízel ho, aby s ním šel dále. Když ho však ten milovník řečí žádal, aby mluvil, zdráhal se, jako by se mu nechtělo mluvit; ale nakonec hodlal svou řeč vnutit násilím, i kdyby nikdo nechtěl poslouchat dobrovolně. Nuže, ty, Faidre, ho požádej, aby dělal již nyní, co jistě brzy udělá.

Faidr. Pro mne je opravdu daleko nejlepší přednést tu řeč tak, jak dovedu, neboť ty, jak se mi zdá, mě jinak nepustíš, dokud ti ji jakžtakž nepovím.

Sókr. Ano, to se ti o mně zdá zcela správně.

d *Faidr.* Tedy ti vyhovím. Neboť vskutku, Sókrate, slovům té řeči jsem se naprosto nenaučil nazpaměť; avšak smysl skoro všech důvodů, kterými dokazoval rozdíl mezi zájmy milujícího a zájmy nemilujícího, ten znám a proberu v hlavních rysech každou jednotlivou věc, počínaje od první.

Sókr. Ano, ale nejprve ukaž, miláčku, co to máš v levé ruce pod šatem; dohaduji se totiž, že to máš tu řeč samu. Jestliže
e pak je tomu tak, mysli si o mně takto: já tě mám sice velice

rád, ale když je přítomen i Lysias, naprosto se mi nezdá, abych se ti propůjčoval za předmět cvičení. Tak ukaž!

Faidr. Přestaň. Vzal jsi mi, Sókrate, naději, kterou jsem měl, že se na tobě procvičím. Nuže, kde tedy chceš, abychom si sedli a čtli?

Sókr. Dejme se tudyhle a pojďme podél Ilisu;[12] potom si 229
v klidu sedneme, kde se nám uzdá.

Faidr. To je tedy dobře, že jsem právě bos; ty ovšem jsi tak vždycky. To se nám to půjde tak nejsnáze, když se budeme brodit vodou, a nebude to nepříjemné, zvláště v tomto ročním počasí a v tuto denní dobu.

Sókr. Tak jdi napřed a přitom se dívej, kde bychom se posadili.

Faidr. Vidíš tamhle ten vysoký platan?

Sókr. A co?

Faidr. Tam je stín a příhodný chládek a také tráva na posa- b
zení, nebo, budeme-li chtít, na poležení.

Sókr. Kupředu!

Faidr. Řekni mi, Sókrate, není-li pravda, že to je někde zde, u Ilisu, odkud prý Boreas uchvátil Óreithyii?[13]

Sókr. Ano, říká se.

Faidr. Ne snad tedy právě zde? Aspoň je tu voda, jak viděti, pěkná, čistá a průhledná a hodí se, aby si dívky u ní hrály.

Sókr. Ne, nýbrž asi dvě nebo tři stadia doleji, kde přecházíme ke svatyni Agřině;[14] také tam je někde oltář Boreův. c

Faidr. To jsem ještě nevěděl. Ale řekni mi, u Dia, Sókrate, ty věříš, že je tohle vypravování pravda?

Sókr. Ale kdybych nevěřil jako ti naši mudrci, nebylo by to nic zvláštního. Tu bych pak po mudrcku řekl, že ji náraz severáku srazil z blízkých skal, když si hrála s Farmakeií;[15] když pak takto zahynula, že se řeklo, že byla unesena od Borea – nebo z vrchu Areova; vypravuje se totiž zase i tato pověst, že d
byla uchvácena odtamtud, a ne odsud. Já, Faidre, pokládám takovéto výklady jinak za hezké, ale o jejich původci soudím,

že to byl muž až příliš bystrý a snaživý a ne velmi šťastný, a to pro nic jiného, nežli že potom musí opravovat podobu Hippokentaurů[16] a pak zase Chimairinu[17] a valí se na něho dav takových Gorgon[18] a Pégasů[19] i množství a obludnost jiných nepochopitelných a divných tvorů. Jestliže k těm přijde někdo nevěřící a bude každého posuzovat podle pravděpodobnosti, s užitím jakési hrubé moudrosti, bude k tomu potřebovat mnoho času. Já však naprosto nemám kdy na takové věci; příčina toho je, příteli, tato: nedovedu ještě podle toho nápisu v Delfách[20] poznat sám sebe; proto se mi zdá směšno, když ještě toto neznám, zkoumat cizí věci. Proto tedy nechávám tyto věci být a věřím tomu, co se o nich obecně myslí, zkoumám, jak jsem právě řekl, nikoli je, nýbrž sám sebe, zdali jsem nějaké zvíře nad Tyfóna[21] zavilejší a soptivější či tvor krotší a jednodušší, od přírody účastný jakéhosi božského a nesoptivého údělu. Avšak, příteli, dovol, není to tenhle strom, ke kterému jsi nás vedl?

Faidr. Ano, to je on.

Sókr. Při Héře, krásné je to místo k pohovění. I tento platan je velmi rozložitý a vysoký, a překrásná je i výška a stinnost vrby.[22] A jak je v plném květu, že naplňuje celé místo co nejlahodnější vůní! A zpod platanu vytéká roztomilý pramen velmi studené vody, jak je možno zkusiti nohou. Podle loutek a sošek se podobá,[23] že to je místo zasvěcené nějakým nymfám a Achelóovi.[24] A k tomu libý dech tohoto místa je tak milý a silně lahodný: letně a zvučně přizvukuje ke sboru cikád. Ze všeho však nejlepší je tráva, že roste na mírném svahu a pohodlně podpírá hlavu tomu, kdo si do ní lehne. Tak jsi dokonale provedl svou úlohu vůdce cizinců, milý Faidre!

Faidr. Ty, podivný muži, se ukazuješ nějakým prazvláštním člověkem. Věru se docela podobáš, jak pravíš, nějakému cizinci, a ne domácímu obyvateli; vždyť se nevydáváš z města ani nikam přes pole, ba zdá se mi, že vůbec ani nevycházíš za hradby.

Sókr. Odpusť mi, předobrý příteli. Jsem totiž člověk milovný učení a tu mě krajiny a stromy nechtějí ničemu učit, kdežto lidé v městě ano. Avšak ty, zdá se mi, jsi nalezl prostředek, jak mě dostat ven. Neboť jako se vodí hladovějící dobytčata tak, že se před nimi potřásá ratolestí nebo nějakým plodem, tak ty mne patrně budeš vodit po celé Attice i kamkoli jinam budeš chtít, když mi budeš podávat v knížkách řeči. Nyní tedy, když jsme teď přišli sem, já mám chuť si tu lehnout, a ty si zvol tu polohu, v jaké myslíš, že se ti bude nejpohodlněji číst, a pak čti.

Faidr. Tedy poslouchej.

„O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že nám je ku prospěchu jejich uskutečnění; soudím pak, že bych neměl mít v svém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy, když ustane jejich touha, litují svých dobrodiní, kdežto u těch druhých není doby, v které by měli změnit své smýšlení. Neboť nikoli z nutnosti, nýbrž dobrovolně činí podle svých sil dobře, tak, jak by se nejlépe postarali o své zájmy. Mimoto milující rozvažují i škody, které utrpěli na svých věcech pro lásku, i svá dobrodiní, a připočítávajíce k tomu vynaloženou námahu, mají za to, že již dávno splatili milovaným povinný dík; avšak nemilujícím není možno ani sváděti na milování zanedbávání svých věcí, ani počítat prošlé námahy, ani vytýkati spory s příbuznými; pročež po vyloučení tolika nepříjemností nezbývá jim nic než ochotně dělat to, čím by se podle svého mínění svým milovaným zavděčili. Mimoto, jestliže je proto záhodno vážiti si milujících, že jsou, jak tvrdí, nejlepšími přáteli těm, které milují, a jsou hotovi pro své řeči i pro své skutky ostatním se zprotivit a milovaným se zavděčovat, je snadno poznat, zdali mluví pravdu, protože do kterých se později zamilují, ti jim budou dražší než oni předešlí, a je zřejmo, že oněm i ublíží, budou-li tito chtít. Avšak jak by bylo pochopitelné vydati takovou věc člověku stiženému takovým zlem, jehož by se žádný zkušený

muž ani nepokusil odvracet? Vždyť sami uznávají, že jsou spíše nemocni než při zdravém rozumu a že si jsou vědomi své nerozumnosti, ale že se nedovedou ovládati; tedy jak by mohli po návratu zdravého rozumu pokládati za správné ty věci, o kterých jednají za takového stavu? A kdyby sis z milujících vybíral nejlepšího, měl bys na vybranou z malého počtu; kdyby sis však vybíral z těch ostatních toho, kdo by se k tobě
e nejlépe hodil, vybíral bys z množství; proto je mnohem větší naděje, že mezi mnohými nalezneš toho, kdo by byl hoden tvého přátelství.

Obáváš-li se však obecného mínění, aby se to nedověděli
232 lidé a tobě nevznikla hanba, je pochopitelné, že se milující v domnění, že by je i ostatní lidé právě tak pokládali za hodny závisti jako oni sami sebe, dají svésti k mluvení a samolibě přede všemi vykládají, že jejich námaha nebyla marná; kdežto nemilující, dovedouce se ovládat, dávají přednost největšímu dobru před lidskou pověstí. Mimoto lidé nutně uslyší a uvidí, jak milující chodí s milovanými a pokládají to za svůj úkol,
b takže kdykoli jsou spatřeni, jak spolu rozmlouvají, hned si o nich myslí, že se stýkají ze žádostivosti buď již vzniklé nebo teprve nastávající; kdežto nemilujících ani se nepokoušejí obviňovat pro takové scházení, vědouce, že je nutné s někým rozmlouvat buď pro přátelství nebo pro nějaký jiný požitek. A jestliže tě napadla obava při myšlence, že je těžko, aby přátelství vytrvalo, a že za jiných okolností by při roztržce nastala oběma společná škoda, kdežto dáš-li to, co máš nejdražšího,
c vznikla by veliká újma tobě, pochopitelně by ses více obával milujících; neboť je mnoho věcí, které jim jsou nepříjemné, a o všem se domnívají, že se to děje na jejich újmu. Proto také odvracejí milované od styků s jinými lidmi, obávajíce se jednak těch, kteří mají jmění, aby je nepředčili penězi, jednak vzdělaných, aby nenabyli převahy rozumem; u těch, kteří mají
d nějakou jinou přednost, střehou se moci jednoho každého z nich. Proto tě navedou, aby ses těmto zprotivil, a dělají z tebe

člověka bez přátel, ale jestliže hledě na svůj prospěch budeš rozumnější než oni, dostaneš se do roztržky s nimi. Avšak kteří nedosáhli svých přání milováním, nýbrž došli jejich splnění zdatností, nezáviděli by osobám stýkajícím se s jejich milovanými, nýbrž nenáviděli by ty, kteří by se nechtěli s nimi stýkati, majíce za to, že tito jimi pohrdají, kdežto lidé s nimi se stýkající jim prospívají, takže je mnohem větší naděje, že jim e
z té věci vzejde spíše přátelství než nepřátelství.

A dále mnozí z milujících zatouží po těle dříve, než poznají povahu a než nabudou znalostí i ostatních poměrů, takže jim není jasné, zdali budou chtíti být ještě tehdy přáteli, až ustanou ve své žádosti; avšak u nemilujících, kteří již dříve žili ve vzá- 233
jemném přátelství a teprve pak provedli svou věc, není podobno pravdě, že by jim jejich požitky zmenšily jejich přátelství, nýbrž lze čekat, že tyto zůstanou jako památka pro budoucnost. A dále tě čeká, že se staneš lepším, když budeš poslouchat spíše mne než milovníka. Neboť ti vychvalují řeči i činy také i proti tomu, co je nejlepší, jednak že se bojí, aby se nezprotivili, jednak že i sami pro svou žádostivost hůře usuzu- b
jí. Láska totiž ukazuje takovéto projevy: u nešťastně milujících působí, že pokládají za bolestné, co ostatním lidem nepůsobí útrapy; šťastné pak donucuje, aby se od nich dostávalo chvály i věcem nehodným zalíbení; takže mnohem více se patří milované litovat nežli jim záviděť. Jestliže však mne budeš poslouchat, za prvé se budu s tebou stýkati tak, že budu mít ohled ne na přítomnou rozkoš, nýbrž i na budoucí prospěch, nejsa přemáhán láskou, nýbrž ovládaje sám sebe, a nebudu začínat c
pro maličkosti silné nepřátelství, nýbrž i pro velké věci se budu jen zvolna oddávat malému hněvu, neúmyslné věci odpouštěje, úmyslné pak se pokoušeje odvraceti; to jsou totiž důkazy přátelství, které má dlouho trvati. Jestliže však máš na mysli to, že není možno, aby vzniklo silné přátelství, není-li kdo přitom milovníkem, je třeba uvážiti, že bychom pak neměli rádi ani dětí, d
ani otců a matek, ani že bychom neměli věrných přátel, jejichž

přátelství by mělo původ ne v takové žádostivosti, nýbrž v jiných poměrech.

Mimoto jestliže je třeba vyhovovat těm, kteří nejvíce potřebují a prosí, měli by i jiní činit dobře ne nejlepším, nýbrž nejpotřebnějším; neboť jsouce zbaveni největších svízelů budou k nim chovat největší vděčnost. Tak i při soukromých hostinách je záhodno zvát nikoli přátele, nýbrž ty, kteří žebrají, a ty, kteří potřebují nasycení; neboť ti za to budou mít své hostitele rádi a budou je doprovázet, i ke dveřím budou chodit, budou mít největší radost, chovat největší vděčnost a přát jim mnoho dobrého. Ale bezpochyby náleží vyhovovat ne těm, kteří se toho silně dožadují, nýbrž těm, kteří se nejspíše mohou odvděčit; a netoliko těm, kteří žebrají, nýbrž těm, kteří jsou hodni té věci; ani těm, kteří využijí tvého mládí, nýbrž takovým, kteří ti, až zestárneš, dají ze svého majetku; ani těm, kteří se po dosažení cíle budou před jinými vychloubat, nýbrž takovým, kteří ze studu budou přede všemi mlčet; ani těm, kteří se jen krátký čas o tebe vážně zajímají, nýbrž těm, kteří budou stejně po celý život přáteli; ani takovým, kteří ustávajíce ve své žádostivosti budou hledat záminku k znepřátelení, nýbrž těm, kteří právě tehdy ukáží svou zdatnost, když jejich milovaný přestane být mlád. Ty tedy buď pamětliv těchto slov a měj na mysli to, že milující bývají od svých přátel napomínáni, že ten poměr je něco špatného, kdežto nemilujícím nikdy žádný z blízkých nevytkl, že by se proto špatně o sebe starali.

Snad by ses mne tedy zeptal, zdali ti doporučuji vyhovovat všem nemilujícím. Já však se domnívám, že by tě ani milující nevybízel, abys měl ke všem milujícím toto smýšlení. Neboť ani ten, kdo to přijímá, to nepokládá za hodno stejné vděčnosti, ani tobě, kdybys to chtěl dělat, není možno stejně zůstati nepozorován od ostatních; nemá však z toho vzcházeti žádná škoda, nýbrž pro obě strany prospěch. Nuže, já pokládám, co jsem řekl, za dostatečné; jestliže však ty ještě něco postrádáš a myslíš, že to bylo opominuto, taž se."

Jak se ti zdá, Sókrate, ta řeč? Nemyslíš, že je nádherně pronesena, zvláště co se týče slovní stránky?

Sókr. Přímo božsky, příteli, takže jsem ohromen. A to se mi stalo skrze tebe, Faidre, jak jsem se na tebe díval, protože se mi zdálo, že od té řeči za čtení přímo zříš; maje totiž za to, že ty rozumíš takovýmto věcem více než já, následoval jsem tě a při tom následování jsem se dostal spolu s tebou, božským člověkem, do bakchického vytržení.[25]

Faidr. Nu dobře; tobě se tedy chce takto žertovat?

Sókr. Zdá se ti snad, že žertuji a nemluvím vážně?

Faidr. Jistě ne, Sókrate, alc řekni doopravdy, při Diovi, ochránci přátelství, myslíš, že by někdo jiný z Hellénů dovedl pronésti o téže věci jinou řeč, větší a obsažnější, než je tato?

Sókr. Jak to? Má snad být ta řeč pochválena ode mne a od tebe i po té stránce, že jí dal spisovatel náležitý obsah, a ne jen potud, že všechna jednotlivá slova jsou jasná a hladká a přesně vykroužená? V prvním případě musím to připustit kvůli tobě, neboť mně obsah unikl pro mou neschopnost; dával jsem totiž pozor jedině na její řečnickou stránku, a myslil jsem si, že by tuto ani sám Lysias nepokládal za dostatečnou. A věru se mi zdálo, Faidre – možná, že ty máš jiné mínění –, že řekl dvakrát i třikrát tytéž věci, jako by mu nebylo zrovna snadné pověděti mnoho o témž předmětu nebo že snad mu na něčem takovém nic nezáleží; připadalo mi, jako by s mladickou bujností ukazoval, že dovede tytéž věci říkat jinak a zase jinak a po obakrát je pověděl nejlépe.

Faidr. Nemáš pravdu, Sókrate, neboť právě onu přednost má ta řeč, a to v nejvyšší míře. Neboť z námětů obsažených v té věci, o kterých bylo možno slušně promluvit, nic nevynechal, takže by vedle toho, co on řekl, nikdo nikdy nedovedl promluviti jinou řeč obsažnější a cennější.

Sókr. Tohle ti já už nebudu moci uvěřit, neboť staří a moudří mužové i ženy, kteří o těch věcech mluvili a psali, usvědčí mě z nepravdy, jestliže ti to, kvůli tobě, připustím.

c *Faidr.* Kteří to? A kde jsi ty slyšel něco lepšího, nežli je toto?

Sókr. Nyní to nemohu tak hned říci, ale patrně jsem to od někoho slyšel, buď snad od krásné Sapfó nebo od moudrého Anakreonta nebo i od některých spisovatelů nebásníků. Jaký mám důkaz pro to, co říkám? Mám jaksi plné srdce, vzácný příteli, a cítím, že bych vedle této řeči dovedl promluviti jinou, ne horší. Že pak jsem sám od sebe z toho nic nevymyslil, vím
d dobře, jsa si vědom své nevědomosti; zbývá tedy, myslím, že jsem jako nádoba naplněn odněkud z cizích zdrojů prostřednictvím sluchu. Avšak pro svou tupost jsem zapomněl zase i to samo, jak a od koho jsem to slyšel.

Faidr. Ano, ušlechtilý muži, to jsi pravil velmi dobře. Tak mi neříkej, od koho a jak jsi to slyšel, ani kdybych tě k tomu vybízel, ale udělej právě to, co říkáš: slíbil jsi promluvit jinou, lepší a ne kratší řeč, nežli je ta v zápisu, na ní nezávislou, a já ti slibuji, jako to dělá devět archontů[26], že daruji do Delf zlatou
e sochu v životní velikosti, nejen svou, ale i tvou.

Sókr. Jsi velmi milý a opravdu zlatý, Faidre, jestliže si myslíš, že tvrdím, že Lysias ve všem pochybil a že je možno vedle všeho toho pronésti něco jiného; to, myslím, by se nemohlo stát ani nejhoršímu spisovateli. Tak hned co se týče předmětu té řeči. Jestliže někdo dokazuje, že je třeba vyhovovati spíše nemilujícímu než milujícímu, a opomine u jednoho
236 velebiti rozumnost, u druhého kárati nerozumnost, věci to jistě nutné, myslíš, že potom bude moci říci ještě něco jiného? Ale takové věci jest, myslím, nechati stranou a odpustiti je řečníku; a u takových námětů jest chváliti ne nalezení, nýbrž uspořádání, kdežto u věcí, které nejsou dány nutností a které je těžko nalézti, kromě uspořádání i nalezení.

Faidr. Připouštím, co pravíš; neboť se mi zdá, že jsi mluvil náležitě. Udělám tedy i já tak; dám ti za námět myšlenku, že
b milující je více nemocen než nemilující, a co se týče ostatního, jestliže promluvíš jinou obsažnější a cennější řeč, nežli je tato

zde, budiž postaven vytepán z kovu vedle věnovacího daru Kypselovců v Olympii![27]

Sókr. Bereš to vážně, Faidre, že jsem se dotkl tvého miláčka, chtěje tě poškádlit, a myslíš si, že se doopravdy pokusím promluviti vedle té jeho moudrosti něco jiného, zdobnějšího?

Faidr. Co se toho týče, příteli, jsi zase tam, kde jsi byl. Neboť musíš mluvit stůj co stůj tak, jak dovedeš, abychom c
nebyli nuceni užívati toho nevkusného prostředku komiků, splácet si navzájem rovné rovným, a nechtěj mě přinutit, abych říkal ona slova „jestliže já, Sókrate, neznám Sókrata, zapomněl jsem i sám o sobě, kdo jsem“ a „chtělo se mu mluvit, ale upejpal se“; ale rozvaž si, že odsud neodejdeme, dokud ty nepovíš, co máš, jak jsi řekl, v srdci. Jsme sami d
dva na osamělém místě, já jsem silnější a mladší, a ze všeho toho *„pochop, co ti pravím“*[28] a nikterak si nepřej mluviti raději z přinucení než dobrovolně.

Sókr. Avšak, znamenitý Faidre, vždyť budu směšný, jestliže budu já, neodborník, vedle dobrého spisovatele bez přípravy mluvit o týchž věcech.

Faidr. Víš co? Přestaň si takto přede mnou zahrávat; neboť asi vím, co bych ti řekl, abych tě přinutil mluvit.

Sókr. Tak to, prosím, neříkej.

Faidr. Ne, naopak, již to říkám a ta má slova mi budou přísahou. Přísahám ti tedy – avšak při kterém, při kterém z bohů? či chceš při tomhle platanu? –, že jestliže mi nevypovíš svou e
řeč zde před ním, že ti na mou věru nikdy žádnou jinou ničí řeč ani nepřednesu, ani neoznámím.

Sókr. Ó hrůza, ty ošklivý, jak dobře jsi vynalezl prostředek na muže milovného řečí, aby dělal, cokoliv mu poručíš!

Faidr. Proč se tedy ustavičně vykrucuješ?

Sókr. Už pro nic, když jsi ty pronesl tuhle přísahu. Neboť jak bych se dovedl zdržovat takové pochoutky?

Faidr. Tedy mluv! 237

Sókr. A víš, jak to udělám?

Faidr. Co?

Sókr. Budu mluvit se zahalenou hlavou, abych odbyl tu řeč co nejrychleji a abych se při pohledu na tebe pro stud nemátl.

Faidr. Jen mluv a ostatně si dělej, jak chceš.

Sókr. Nuže tedy, múzy, ať už jste nazývány *ligeiai*, jasnohlasé, pro způsob svého zpěvu, nebo jste dostaly tento název pro músický národ Ligyů,[29] *spolu* se mnou *se chopte* řeči, kterou mě nutí tento zde šlechetník promluvit, aby se mu jeho
b přítel, již dříve podle jeho zdání moudrý, nyní zdál ještě moudřejším.

Tak tedy byl jeden hoch, spíše však mládeneček, velmi krásný, a ten měl hodně mnoho milovníků. Jeden pak z nich byl neupřímný a ten, ačkoliv byl stejnou měrou zamilován, vzbudil v tom hochu mínění, že ho nemiluje. A žádaje ho kdysi, aby mu byl po vůli, přesvědčoval ho právě o tom, že je třeba vyhovovati nemilujícímu před milujícím. Mluvil pak takto:

„Při všem, hochu, je jeden začátek nutný pro ty, kdo chtějí
c něco dobře uvažovat: je třeba znáti to, čeho se týká úvaha, sice je nezbytně stihne úplný nezdar. Avšak lidem je obyčejně tajno, že neznají jsoucnost jedné každé věci. A tu v domnění, že ji znají, nehledí se na začátku zkoumání dorozumět, ale při dalším postupu platí pokutu, jakou lze čekati: neshodují se totiž ani sami se sebou, ani vespolek. Nuže, ať se mně a tobě nestane, co jiným vytýkáme, nýbrž když ty a já máme před sebou otázku, zdali jest vcházeti v přátelství spíše s milujícím
d než s nemilujícím, podejme v společné dohodě výměr o lásce, jaká to je věc a jaký má význam, a potom, hledíce na to a se vztahem k tomu, zkoumejme, zdali poskytuje prospěch, či škodu. Že tedy je láska jakási žádost, je každému jasno; že pak zase i nemilující jsou žádostivi krásných věcí, víme. Podle čeho tedy rozeznáme milujícího a nemilujícího? Tu si je zase třeba pomysliti, že v každém z nás jsou jacísi dva vládnoucí a vedoucí činitelé, za kterými jdeme, kamkoli vedou, jednak

vrozená žádost rozkoší, za druhé získané mínění, spějící k největšímu dobru. Tito se v nás někdy shodují, avšak někdy e
jsou ve sporu; a někdy převládá jeden, jindy pak druhý. Když tedy to mínění rozumem vede k největšímu dobru a převládá, má ta nadvláda jméno uměřenost; když však žádost nerozumně 238
vleče k rozkoším a ovládne nás, je ta vláda nazvána bujností. Bujnost pak je věc s mnoha jmény – má totiž mnoho členů a mnoho částí – a ten z těch druhů, který právě vynikne, způsobuje, že jeho názvem je jmenován člověk, který jej má; a není to nějaké jméno krásné ani žádoucí. Tak žádost, která se vztahuje k jídlu a přemáhá rozum, jenž je největší dobro, i ostatní žádosti, nazývá se labužnictvím a způsobí, že ten, kdo ji má, b
bude nazván právě takovým jménem; když pak jej zase ovládne žádostivost pití a vede k němu toho, kdo ji má, je patrno, jakého se jí dostane názvu; a tak i pokud jde o ostatní jména, s těmito příbuzná a náležící příbuzným žádostem, je zřejmé, jaké jméno má být dáváno té žádosti, která pokaždé převládá. A co se týče té, pro kterou bylo řečeno všechno, co předchází, je to věc asi již patrná, ale jistě bude jasnější, jestliže se to řekne, než když se to neřekne: ta žádost totiž, která bez rozumu ovládne mínění směřující k správnosti, když se obrátí k zálibě c
v kráse a když také je silně posílena (*errómenós rhóstheisa*) od příbuzných sobě žádostí ve směru ke kráse těl a zvítězí nad nimi svým vedením, dostala jméno právě od té síly (*rhómés*) a byla nazvána láskou (*erós*).“[30]

Avšak, milý Faidre, zdá se i tobě tak jako mně, že se se mnou stalo něco božského?

Faidr. Ovšemže ano, Sókrate; proti tvému zvyku tě uchvátil jakýsi proud řeči.

Sókr. Tedy buď tiše a poslouchej mne. Podobá se totiž, že to místo je vskutku božské, a proto se nediv, budu-li snad v po- d
stupu řeči zachvácen božským šílením;[31] vždyť již v tom, co nyní pronáším, nejsem dalek dithyrambů.[32]

Faidr. Máš zcela pravdu.

Sókr. Toho jsi ovšem ty vinen. Než poslouchej dále; snad by se totiž ode mne odvrátilo, co na mne přichází. O to se postará bůh, my se však vraťme ve své řeči k tomu hochovi.

e „Dobře, můj nejdražší; předmět naší úvahy je tedy řečen a vymezen, a tak hledíce k němu mluvme dále, jaký prospěch nebo škoda pravděpodobně vzejde vyhovujícímu od milovníka a od toho, kdo nemiluje. Tomu, kdo je ovládán od žádosti a slouží rozkoši, je patrně nutno, aby sobě dělal milovaného co nejpříjemnějším; nemocnému pak je příjemné vše, co mu ne-
239 odporuje, kdežto co je silnější a rovné, je mu protivné. Tedy milovník nesnese rád miláčka silnějšího ani takového, který by se mu vyrovnával, nýbrž vždy jej dělá slabším a podřadnějším; slabší pak je nevědomý proti moudrému, bázlivý proti statečnému, nevýmluvný proti dobrému řečníku, tupý proti bystrému. Jestliže milovanému vzniká v jeho povaze tolik zel a ještě více, nebo od přírody v ní jsou, milovník se z nich nutně těší a ještě jiné způsobuje, aby se nezbavoval toho, co mu je
b pro tu chvíli příjemné. Musí tedy býti závistivý, odlučovat ho od mnohých jiných a prospěšných styků, z kterých by se nejspíše stával pravým mužem, a tak mu zaviňovat velikou škodu, největší pak, pokud jde o to, z čeho by získal největší moudrost. A je to právě božská filosofie, od níž musí milovník svého miláčka daleko zdržovat, jsa plný strachu, aby nepřišel v pohrdání; musí i ostatní věci nastrojovat tak, aby byl milovaný hoch ve všem neznalý a ve všem se ohlížel na svého milovníka a aby byl takto jemu nejpříjemnější, sobě pak nejškodlivější.
c Co se tedy týče povahy, je zamilovaný muž poručníkem a společníkem nikterak užitečným.

Dále je třeba se podívat, jakým způsobem a jakou bude provádět péči ten, který je nucen vyhledávat spíše příjemné než dobré, o stav a pěstování opanovaného těla. Tu se uvidí, že hledá někoho změkčilého a ne otužilého, nikoli vyrostlého na čistém slunci, nýbrž v hustém stínu, nezkušeného v mužských námahách a přirozeném potu, zkušeného však v měkkém a ne-

mužném způsobu života, zdobícího se umělými barvami d
a ozdobami z nedostatku vlastních a zabývajícího se všemi jinými s tím souvisícími věcmi. Ty jsou zřejmé a nestojí za to dále je probírati; vytkněme jen jednu hlavní a jděme k něčemu jinému: takové tělo totiž ve válce i ve všech jiných velikých potřebách způsobuje u nepřátel smělost, avšak u přátel i u samých milovníků strach.

Tohoto tedy jako věci zřejmé nechme a mluvme dále, jaký prospěch nebo jakou škodu nám způsobí společnost a poruč- e
nictví milujícího stran jmění. Tu pak je jasné každému, zvláště však milovníku, že by si především přál, aby byl milovaný osiřelý ztrátou nejmilejších, nejlaskavějších a nejsvětějších statků; chtěl by totiž, aby byl zbaven otce i matky a příbuzných i přátel, jež pokládá za rušitele a karatele svých 240
příjemných styků s milovaným. A je-li milovaný zámožný zlatem nebo nějakým jiným majetkem, bude si o něm myslit, že by nebylo možno jen tak snadno ho získat a se získaným snadno zacházet podle své vůle; z toho zcela nutně vychází, že milovník miláčku závidí, jestliže má jmění, a raduje se z jeho pozbývání. Proto také by si milovník přál, aby byl jeho miláček co nejdéle bez ženy, bez dětí, bez domova, touže co nejdéle požívati, co je mu tak sladké.

Jsou ovšem i jiná zla, ale k většině z nich přimísil jakýsi dai- b
món chvilkovou libost. Tak například k lichotníku, hrozné to šelmě a velikému škůdci, přece přimísila příroda jakousi ne sprostou libost, a bylo by možno pohanět hetéru jako něco škodlivého i mnoho jiných tvorů a úkonů takového způsobu, jež dovedou být načas velmi příjemné; avšak miláčkovi je milovník kromě škodlivosti také pro ustavičné soužití ze všeho c
nejodpornější. Vždyť již staré přísloví praví, že rovný rovného si hledá – stejnost věku patrně vede k stejným zábavám a tou podobností způsobuje přátelství –, ale přece i u těchto působí styky přesycenost. Také se zase říká, že nucené je každému ve všem obtížné; a právě toho je kromě nerovnosti nejvíce v po-

měru milovníkově k miláčku. Neboť když se stýká starší
s mladším, ani ve dne ani v noci ho rád neopouští, nýbrž je
d hnán nutností a vášní, která jemu sice dává za svého vedení
ustavičně rozkoše tím, že milovaného vidí, slyší, dotýká se ho
a všemi smysly ho vnímá, takže mu s libostí oddaně slouží.
Ale jakou potěchu nebo jaké libosti dá milovanému, aby ten za
stejně dlouhý čas styků nedošel do svrchovaného znechucení?
Vždyť vidí zjev již starší, a ne mladistvý; k tomu přistupují
e i ostatní věci, o kterých ani poslouchati netěší, natož pak je
prováděti skutkem za stálého naléhání nutnosti; býti hlídán na-
pořád a před každým podezřívavými strážemi, poslouchat
nevhodné a přemrštěné chvály, ale právě tak i výtky, jež jsou
od střízlivého nesnesitelné, avšak od člověka blízkého opilosti
kromě nesnesitelnosti i zahanbující, protože si přitom počíná
s nechutnou a dokořán otevřenou volností slova.

A tak je milovník, dokud miluje, škodlivý a nepříjemný,
když však přestane milovat, je pro potomní čas nevěrný, pro
který mnoho a s mnoha přísahami i prosbami sliboval, a tak
241 jen stěží udržoval milovaného, aby z naděje na budoucí dobra
snášel tehdejší obtížné obcování. Tehdy pak, když by je měl
platit, provede změnu a dosadí v sobě jiného vládce a správce
této lásky a šílení, rozum a uměřenost, a tak se stane jiným
člověkem, aniž to jeho miláček zpozoruje. A ten od něho vy-
žaduje vděku za ty dřívější věci, připomínaje mu, co se dělalo
i mluvilo, jako by rozmlouval ještě s týmž člověkem;
tento však se ze studu ani neodvažuje říci, že se změnil, ani
neví, jak by dodržel přísahy a sliby dřívější nerozumné
vlády, když už nabyl rozumu a na mysli se uzdravil, aby ne-
b dělal tytéž věci jako ten předešlý člověk a tím se nestal jemu
podobným a zase týmž. Tu se ten dřívější milovník stává
zběhem od toho stavu a z nutnosti se zpronevěřiv, v náhlém
obratu poměru, změněn kvapně prchá; milovaný pak je
nucen ho stíhat, s rozhořčením a proklínáním, když byl od
počátku v naprosté nevědomosti o tom, že nikdy neměl být

po vůli milujícímu a nutně nerozumnému, nýbrž mnohem
spíše nemilujícímu a majícímu rozum; jinak že je nutno vydati
se člověku nevěrnému, nevlídnému, závistivému, nepříjemné- c
mu, škodlivému pro majetek, škodlivému také pro tělesný stav,
daleko však nejškodlivějšímu pro vzdělání duševní, nad něž
vpravdě ani není, ani nikdy nebude nic cennějšího ani lidem,
ani bohům. Toto tedy musíš, hochu, mít na mysli a vědět, že
přátelství milovníkovo nevzniká spojeno s dobrou myslí, nýbrž
na způsob pokrmu pro nasycení, jako vlci mají rádi jehňata, tak d
milovník miluje hocha."

To je ono, Faidre. Již mne neuslyšíš dále mluvit, nýbrž tím
budiž pro tebe má řeč skončena.

Faidr. Ale já jsem myslil, že je uprostřed a že poví stejně
mnoho o nemilujícím, že je třeba vyhovovat spíše onomu,
vykládajíc, kolik zase on má předností; proč tedy, Sókrate,
nyní přestáváš?

Sókr. Nezpozoroval jsi, vzácný příteli, že již mluvím v epic- e
kých verších a ne již v dithyrambech,[33] a to když pronáším
výtky? Jak asi budu zpívat, jestliže začnu chválit toho druhé-
ho? Zdalipak víš, že budu od nymf, kterým jsi mě ty dal
úmyslně napospas, zřejmě uveden do vytržení?[34] Pravím tedy
jedním slovem, že pro které vlastnosti jsme jednoho zhaněli,
těch opaky jsou přednostmi u toho druhého. A nač je třeba
dlouhé řeči? Vždyť tím je dosti řečeno o obou. A tak tedy, co
se má stát s tou řečí, to se s ní stane; a já přebrodím tuto řeku 242
a odejdu, dříve než budu od tebe donucen k něčemu většímu.

Faidr. Ještě ne, Sókrate, dokud nepřejde ten úpal. Či nevi-
díš, že je už skoro, jak se říká, pravé poledne? Nuže počkejme,
promluvme si přitom o pronesených řečech, a jak se ochladí,
hned půjdeme.

Sókr. Ty jsi božský, Faidre, když jde o řeči, a vůbec podivu-
hodný. Podle mého mínění totiž z řečí vytvořených za tvého ži-
vota nikdo nebyl původcem většího jejich počtu nežli ty, buď b

že jsi je sám pronášel nebo že jsi k nim jiné určitým nějakým způsobem donucoval – Simmiu z Théb[35] tu vyjímám, ale všechny ostatní daleko převyšuješ –, a také nyní, jak se zdá, jsi mi dal podnět, aby byla pronesena jistá řeč.

Faidr. To není špatná zpráva. Ale jak to a která řeč?

Sókr. Když jsem hodlal, dobrý muži, přecházeti řeku, ozvalo se ve mně ono daimonion[36] a to znamení, kterého se mi obyčejně dostává – pokaždé pak mě zdržuje od toho, co hodlám konati –, a zdálo se mi, že jsem z něho slyšel jakýsi hlas, který mi nedovoluje dříve odejíti, dokud se neospravedlním, jako bych se byl něčím provinil proti božstvu. A já jsem věštec, ovšem ne zcela řádný, nýbrž jako ti, kteří umějí špatně číst a psát, jen pokud to stačí mně samému; proto tedy již chápu své provinění. Jistě pak, příteli, i duše je cosi věšteckého; mne totiž už dávno cosi znepokojovalo, když jsem pronášel tu řeč, a cítil jsem jakousi úzkost, abych snad, jak praví Ibykos,[37]

hříchem cti si nevydobyl mezi lidmi;

nyní pak jsem vypozoroval své provinění.

Faidr. Co to myslíš?

Sókr. Hroznou, Faidre, hroznou řeč jsi ty sám přednesl a také mne jsi přinutil pronésti.

Faidr. Jak to?

Sókr. Pošetilou a téměř bezbožnou; jaká by mohla být nad takovou hroznější?

Faidr. Žádná, ač jestliže máš pravdu.

Sókr. Cožpak nepokládáš Eróta za syna Afroditina a za boha?

Faidr. Ovšem, říkají mu tak.

Sókr. Avšak nikoli Lysias ani ta tvá řeč, která byla pronesena mými ústy, od tebe očarovanými. Jestliže pak jest, jako že jest, Erós bůh nebo něco božského, nemohl by být nic zlého, ale ty dvě nyní pronesené řeči mluvily o něm tak, jako by byl

něco takového. V tom se tedy prohřešovaly proti Erótovi a dále jest velmi roztomilá jejich pošetilost, že ačkoli nemluví nic rozumného ani pravdivého, honosí se, jako by něco znamenaly, jestliže snad oklamou některé bláhové lidi a nabudou u nich slávy. Mně tedy je, příteli, nutno se očistit; jest pak pro ty, kdo se proviňují v řečech o osobách mýtů, starý způsob očisty, kterého Homér neznal, ale který znal Stésichoros.[38] Neboť když byl zbaven zraku pro urážku Heleny, nezůstal bez rady jako Homér,[39] nýbrž jakožto músický člověk poznal příčinu a hned pěje:

však není pravdivá tato řeč,
a nevstoupilas na lod' krásně krytou
a na hrad trójský jsi nepřišla...

a tak, složiv celou tak řečenou *Palinódii*, ihned prohlédl. Já tedy budu právě v téhle věci moudřejší než oni; dříve totiž, než se mi něco stane pro urážku Eróta, pokusím se mu dáti náležité odvolání, s obnaženou hlavou, a ne jako tehdy ze studu zahalen.

Faidr. Nad tato slova, Sókrate, bys mi byl nemohl říci nic příjemnějšího.

Sókr. Vždyť jistě uznáváš, dobrý Faidre, s jak malým ostychem byly proneseny obě ty řeči, i tato má, i ta, která byla přečtena ze zápisu. Neboť kdyby nás náhodou slyšel člověk šlechetné a mírné povahy, který miluje nebo někdy dříve miloval druhého také s takovou povahou, jak vykládáme, že milovníci začínají pro maličkosti velká nepřátelství a chovají se k miláčkům závistivě a škodlivě, nemyslíš, že by se domníval, že slyší lidi vyrostlé někde mezi lodníky, lidi, kteří neviděli žádné ušlechtilé lásky, a že by byl dalek toho, aby souhlasil s naším tupením Eróta?

Faidr. Snad, při Diovi, Sókrate.

Sókr. Proto já ze studu před tímto posluchačem a z bázně před samým Erótem toužím jakoby spláchnouti slanost toho,

co jsem slyšel, pitnou vodou jiné řeči; radím pak i Lysiovi, aby co nejrychleji napsal, že za stejných okolností je třeba vyhovovati spíše milovníku než nemilujícímu.

Faidr. Však dobře věz, že tomu tak bude; neboť když ty proneseš chvalořeč na milovníka, musí být Lysias ode mne přinucen, aby o téže věci zase napsal řeč.

Sókr. To věřím, dokud budeš ten, který jsi.

Faidr. Tedy jen směle mluv!

Sókr. Kdepak mám toho hocha, ke kterému jsem mluvil? Aby vyslechl i toto a aby se nestalo, že by bez vyslechnutí dříve vyhověl nemilujícímu.

Faidr. Ten je stále přítomen vedle tebe hodně blízko, kdykoli chceš.

Sókr. Takto tedy věz, krásný hochu, že ta dřívější řeč byla řeč Faidra Pythokleova, občana z Myrrhinúntu; ale ta, kterou hodlám pronésti, je Stésichora, syna Eufémova, z Himery. Má pak zníti takto:

„Není pravdivá řeč,[40] která tvrdí, že má-li někdo milovníka, musí spíše vyhovovati nemilujícímu, a to z toho důvodu, že onen šílí, tento však je zdravé mysli. Kdyby totiž tomu bylo jednoduše tak, že šílenost je něco zlého, byl by ten důvod správný; ve skutečnosti však se nám dostává působením šílenosti největších dober, je-li ovšem dávána darem božím. Neboť i věštkyně v Delfách i kněžky v Dódóně[41] v šílení vykonaly pro Helladu, v soukromém i veřejném životě, mnoho dobrého, avšak při zdravém rozumu málo nebo nic; a kdybychom mluvili o Sibylle i o jiných, kteří ve věšteckém nadchnutí svými předpověďmi mnoha lidem mnoho dobře zařídili pro budoucí čas, šířili bychom řeč o věcech každému zřejmých. Avšak na toto svědectví je záhodno poukázat, že i za starých časů ti, kteří stanovili jména, nepokládali šílenost, *mania*,[42] za něco ošklivého ani za potupu; nebyli by totiž vpletli právě toto jméno do překrásného umění, kterým se posuzuje budoucnost, a nebyli by je nazvali *maniké*. Naopak soudíce o ní, že je to věc

krásná, kdykoli vzniká božím údělem, v tom přesvědčení jí dali to jméno, ale lidé nynější doby nevkusně do něho vložili hlásku *t* a nazvali to věštecké umění *mantiké*. Vždyť i ten způsob hledání budoucnosti, kterého užívají věštci rozumoví, prostřednictvím ptáků a jiných znamení, pojmenovali *oionoistiké*, protože z činnosti mysli poskytují lidskému mínění (*oiéseis*) rozum (*núm*) a vědomost (*historian*), ale nyní v nové době nazývají ten způsob *oiónistiké*, chtějíce tím dlouhým *ó* dodat tomu slovu velkoleposti. Nuže, oč je prosté věštectví (*mantiké*) dokonalejší a váženější nad ptakopravectví (*oiónistiké*), i jménem i věcí samou, o tolik je podle svědectví starých krásnější šílenost, která je z boha, nad rozumnost vznikající u lidí. Také při nemocech a svrchovaných útrapách, které lpějí na některých rodech pro staré hněvy odněkud vzniklé, nalezla vzniklá prorocká šílenost, jež se utekla k modlitbám a božím službám, zproštění pro ty, kterým se ho mělo dostati; nabyvši tam očist a zasvěcovacích obřadů, spasila toho, kdo jí byl účasten, pro přítomnou i pro potomní dobu tím, že nalezla pro správně šílícího a posedlého vysvobození z přítomných útrap. Třetí pak je posedlost a šílenost pocházející od mús; ta zachvacuje duši něžnou a nepřístupnou všednosti, probouzí ji a do vytržení uvádí pro písně i jiné básnické tvoření, a vyzdobujíc nesčíslné činy předků, vychovává potomky; kdokoli však přijde ke dveřím básnickým bez šílení od mús, jsa přesvědčen, že bude dobrým básníkem již pouhou znalostí umění, je sám nedokonalý, a také básnické dílo rozumného zanikne před dílem šílících.

Tolik a ještě více ti mohu uvésti krásných výkonů šílenosti vznikající od bohů. Proto se té věci samé nebojme a žádná řeč nás neznepokojuj naháněním strachu, že je třeba při volbě přítele dávati přednost rozumnému před vzrušeným; ale ať si odnese vítěznou odměnu, jestliže dokáže kromě tohoto i to, že láska není posílána od bohů k prospěchu milujícímu i milovanému. My pak musíme zase dokázat opak, že takováto šílenost

je dávána od bohů k největšímu štěstí; ten důkaz ovšem mudráky nepřesvědčí, ale moudré přesvědčí. Jest tedy nejprve třeba poznati pravdu o přirozenosti božské a lidské duše pozorováním jejích stavů i výkonů; počátek důkazu je tento.

Veškerá duše je nesmrtelná.[43] Neboť co se stále pohybuje,[44] je nesmrtelné; co však pohybuje něčím jiným a jest pohybováno od něčeho jiného, to má ustání pohybu, a tím i ustání života. Jediné to, co pohybuje samo sebe, nikdy se nepřestává pohybovat, protože neopouští samo sebe, nýbrž toto jest i všem jiným věcem, které se pohybují, zdrojem a počátkem pohybu. Počátek však je bez vzniku. Neboť všechno, co vzniká, musí vznikati z počátku, ale on sám nevzniká z ničeho; neboť kdyby počátek z něčeho vznikal, již by to nevznikal počátek. Když pak je bez vzniku, musí být i bez zániku. Vždyť kdyby zahynul počátek, nikdy ani sám z něčeho nevznikne ani nic jiného z něho, jestliže mají všechny věci vznikati z počátku. Takto tedy je počátkem pohybu to, co pohybuje samo sebe. Toto pak nemůže ani zanikati, ani vznikati, sice by musilo veškeré nebe i veškerá země spadnouti v jedno a zastavit se a již by neměly odkud znova dostati pohyb a vznik. Když pak se ukázalo nesmrtelným, co se pohybuje samo od sebe, nebudeme se ostýchati říci, že právě to je podstata a smysl duše. Neboť každé tělo, kterému se dostává pohybu zvenku, je bezduché, kterému však zevnitř, samému ze sebe, oduševněné, protože toto je přirozenost duše; je-li však tomu tak, že není nic jiného, co by pohybovalo samo sebe, než duše, pak je nutně duše jsoucno nevzniklé a nesmrtelné.

Nuže o její nesmrtelnosti dost; o její pak způsobě jest promluviti takto: Jaké to je jsoucno, je veskrze věc božského a dlouhého výkladu, ale čemu se podobá, na to stačí výklad lidský a kratší; mluvme tedy tímto způsobem. Dejme tomu tedy, že se podobá srostlině okřídleného spřežení a vozataje.[45] A tu koně i vozatajové bohů jsou všichni sami dobří i dobrého původu, ale u ostatních je to smíšeno. Za prvé u nás vůdce řídí

dvojspřeží, dále jeden z koní je u něho krásný a dobrý a také z takového rodu, druhý však je z opačného rodu a opačných vlastností; tu pak je řízení u nás nutně nesnadné a trapné. A pokusme se pověděti, jakým způsobem vznikly názvy živok smrtelný a nesmrtelný. Veškerá duše pečuje o to, co je bezduché, a obchází po veškerém světě, hned v té, hned v jiné podobě. Tu je-li dokonalá a okřídlená, vznáší se ve výšinách a pobývá v celém vesmíru, avšak ta, která ztratila peruti, padá, až se zachytí něčeho pevného; tam se ubytuje, uchopivši zemité tělo, jež se pak zdánlivě samo pohybuje působením její síly, a to celé spojení, duše a pevné tělo, bylo nazváno „živok" a dostalo příjmení „smrtelný"; avšak pojem živoka nesmrtelného nevznikl ze žádného rozumového úsudku, nýbrž si vytváří boha, jehož jsme ani neviděli, ani dostatečně myslí nepojali, jakéhosi živoka nesmrtelného, majícího duši, majícího i tělo, u něhož však jsou tyto složky srostlé pro všechen čas. Ale tyto věci ať se mají tak, jak je bohu miło, a tak ať se o nich mluví; avšak vezměme příčinu té ztráty perutí, pro kterou z duše opadávají. Jest pak asi takováto:

Síla perutí svou přirozeností vznáší, co je těžké, vzhůru a dováží to tam, kde bydlí rod bohů. Má pak asi ze všech tělesných věcí nejvíce společenství s tím, co je božské; božské je krásné, moudré, dobré a má všechny takové vlastnosti; těmito pak věcmi se opeření duše nejvíce živí a nabývá z nich vzrůstu, kdežto tím, co je ošklivé a zlé, a jinými opačnými věcmi hyne a je ničeno. A tu veliký vůdce na nebi Zeus, řídě okřídlený vůz, jede první, všechno pořádaje a o všechno se staraje; za ním pak následuje vojsko bohů a daimonů, spořádané v jedenáct oddílů. Zůstává totiž jediná Hestia v domě bohů; ostatní pak bozi, kteří jsou zařaděni do počtu dvanácti,[46] jedou v čele podle pořadí, jak byl každý zařaděn. Tu pak je mnoho vzácných podívaných a cest uvnitř nebes, kterými jezdí rod blažených bohů, přičemž každý z nich dělá své dílo, a za ním následuje, kdo kdy chce a může; neboť závist nemá místo u-

vnitř božského sboru. Kdykoli pak jdou k hostině a kvasu, ubí-
b rají se strmou cestou vzhůru k vrcholu nebeské klenby; tam pak vozy bohů jedou snadno, jsouce rovnovážně dobře řízeny, ale ty ostatní ztěžka, neboť je svažuje ten špatnosti účastný kůň, který u vozataje nebyl dobře vychován, klesaje a tíhna k zemi. Tu pak nastává duši svrchovaný svízel a zápas. Duše zvané nesmrtelné, když se octnou na vrcholu, projedou ven a stanou na
c hřbetu světa; jak se tam zastaví, otáčení nebes je vozí dokola s sebou a ony se dívají na věci vně světa.

Ta nadsvětní místa dosud žádný z našich básníků neopěvoval, jak by zasloužila, ani nikdy nebude opěvovat. Má se to s nimi takto – musím se totiž odvážit pověděti pravdu, zvláště když mluvím o pravdě: tento prostor zaujímá bezbarvá, beztvará a nehmatatelná jsoucnost vskutku jsoucí,[47]
d viditelná jedinému řidiči duše, rozumu, k níž se vztahuje pojem pravdivého vědění. Protože se pak mysl boha i veškeré duše, které na tom záleží, aby dostala, co jí patří, živí rozumem a čistým věděním, proto se raduje, když po čase spatří to, co jest, a pohlížejíc na pravdivé věci, sytí se a má se dobře, až ji otáčivý pohyb kruhem donese na totéž místo. A na té okružní
e cestě vidí samu spravedlnost, vidí i rozumnost, vidí i vědění, ne to, které je spojeno s děním, ani to, které je jiné při každém ze jsoucen od nás nyní tak nazývaných, nýbrž to vědění, které je v tom, co je vskutku jsoucí; a když spatří takto i ostatní skutečná jsoucna a užije té hostiny, sestoupí opět do nitra světa a přijde domů. Když pak tam přijde, vozataj postaví koně ke žlabu, předhodí jim ambrosii a k ní jim dá za nápoj nektar.

248 A to je život bohů; co se týče ostatních duší, ta, která nejlépe následuje boha a jemu se připodobní, pozdvihne hlavu svého vozataje do vnějšího prostoru a spolu s bohem projede ten okruh, znepokojována jsouc od koní a jen stěží mohouc uvidět jsoucna; jiná pak časem ji zdvihne, časem se spustí dolů a pro násilné počínání koní některá jsoucna uvidí, jiná ne. Ostatní duše dychtí sice všechny po tom, co je nahoře,

a následují, ale nemohou tam, a tu konají spolu tu okružní cestu jsouce ponořeny dolů, šlapají po sobě vespolek a do sebe vrážejí, pokoušejíce se dostati jedna před druhou. Tu vzniká b
nesmírný hluk, zápas a lopocení, přičemž se vinou špatných vozatajů mnohé zmrzačují, mnohým pak je zraněno mnoho peří; a všechny přesto, že vynakládají velkou námahu, odcházejí neúčastny podívané na jsoucno a po odchodu se nasycují pouhým míněním.[48] A příčinou onoho velikého usilování uvidět, kde je rovina pravdy, je to, že z tamější louky pochází pastva příhodná pro nejlepší složku duše a tím že se živí ústroj peruti, kte- c
rou je duše nadnášena.

A tento jest zákon Adrasteiin.[49] Která duše jako průvodkyně boha uvidí něco z pravdivých věcí, budiž až do druhého kruhu prosta obtíží, a bude-li moci dělati to stále, budiž stále prosta pohromy; avšak když nemohouc postačiti neuvidí a nějakou shodou okolností se naplní zapomenutím a špatností, a tak se zatíží, zatížena pak pozbude perutí a padne k zemi, tehdy – tak jest zákon – nemá být tato duše vsazena při d
prvním zrození do žádného zvířecího tvora, nýbrž ta, která uviděla nejvíce, má být vsazena do zárodku budoucího filosofa, milovníka moudrosti, nebo milovníka krásy nebo některého služebníka mús a Eróta, druhá do zákonného krále nebo válečníka a vladaře, třetí do politika nebo nějakého hospodáře a peněžníka, čtvrtá do gymnastika, milovného námah,[50] nebo do někoho, kdo se bude zabývati léčením těla, pátá povede nějaký život věštecký nebo zasvěcovatelský; šesté se hodí člověk e
básnivý nebo někdo jiný z těch, kdo se zabývají napodobováním, sedmé řemeslník nebo rolník, osmé sofista nebo demagog, deváté tyran. A kdo u těchto všech prožije svůj život spravedlivě, nabývá lepšího údělu, kdo nespravedlivě, horšího; neboť do téhož stavu, z kterého každá duše přišla, se nevrací po deset tisíc let – před touto dobou se totiž neopeřuje –, kromě duše toho, kdo nezáludně filosofoval neb filosoficky miloval; 249
tyto v třetím tisíciletém kruhu, jestliže si zvolí třikrát za sebou

takovýto život, nabudou takto perutí a v třítisícím roce odcházejí. Ostatní však, když skončí první život, jsou postaveny před soud a po soudu jedny přijdou do podzemních káznic a tam pykají tresty, druhé pak jsou Spravedlností vyneseny na
b jakési místo na nebi a tam tráví život způsobem hodným toho života, který prožily v lidské podobě. Po tisíci letech jedny i druhé přicházejí k losování a volbě druhého života, a tu si každá volí, který chce; tu přichází lidská duše i do života zvířete a ze zvířete se vrací, kdo byl kdysi člověkem, zase do člověka. Neboť do této podoby se nedostane ta duše, která nikdy neuviděla pravdu. Člověk totiž musí poznávati podle tak řečeného *eidos*, pojmového druhu,[51] jenž vychází z mnoha vjemů a je rozumovým myšlením sbírán v jednotu; toto pak jest vzpomínání na ona jsoucna, která kdysi uviděla naše duše, když konala cestu spolu s bohem, když se povznesla nad ty věci, o kterých nyní říkáme, že jsou, a pozdvihla hlavu k skutečnému jsoucnu. Proto tedy náležitě nabývá perutí jedině mysl filosofova; neboť ta jest svou pamětí podle možnosti stále u oněch jsoucen, u kterých je bůh, jenž proto je božský. Zachází-li pak muž správně s takovýmito vzpomínkami a je stále zasvěcován dokonalými způsoby zasvěcování, stává se vskutku dokonalým, on jediný; protože se však straní lidských
d zájmů a stýká se s tím, co je božské, je kárán od lidí, jako by byl pomatený, ale lidem je skryto, že má v sobě boha.

Tak se tedy celá řeč dostala sem k výkladu o čtvrté šílenosti – to je ta, kdykoli někdo, vida pozemskou krásu a vzpomínaje si na tu pravdivou, nabývá perutí a při tom opeřování se snaží vzlétnouti, ale nemůže, a tu jako pták hledí vzhůru a o věci dole se nestará, a proto je obviňován, že si vede šíleně –, toto
e ze všech božských vytržení je nejlepší a nejlepšího původu i pro toho, kdo jím je zachvácen, i pro toho, kdo v něm má podíl; a ten, kdo miluje krásno a je účasten této šílenosti, nazývá se milovníkem. Neboť jak bylo řečeno, každá lidská duše přirozeností samou spatřila jsoucna, sice by nebyla přišla do

tohoto života; avšak vzpomínati si podle těchto věcí zde na ona 250
jsoucna není každé snadno, ani těm, které jen krátce tehdy uviděly, co tam je, ani těm, které po pádu sem měly to neštěstí, že se působením některých styků obrátily k nespravedlnosti a jsou stiženy zapomenutím na ty svaté věci, které tehdy uviděly. Tak jich zbývá jen několik málo, které mají dostatečnou sílu paměti; a tyto, kdykoli uvidí nějakou napodobeninu tamějších jsoucen, jsou vzrušeny a již nejsou své,[52] ale nevědí, co je ten b
stav, protože to nedovedou náležitě rozpoznati. A tu, pokud jde o spravedlnost, rozumnost a všechny jiné duším cenné věci, u těch není žádné záře na jejich zdejších napodobeninách, nýbrž k jejich obrazům přistupují jen nemnozí lidé, a to jen stěží, prostřednictvím slabých smyslů, a dívají se na rod toho, co je vypodobněno. Avšak krásu bylo tehdy vidět zářící, když spolu se šťastným průvodem – při němž jsme my následovali Dia, jiní jiného boha – duše uviděly blažené vidění a podívání a byly zasvěcovány zasvěcováním, které sluší nazvati ze všech nejblaženějším; to jsme slavili, sami jsouce c
celiství a prosti utrpení, která nás v pozdějším čase čekala, a celistvá, jednoduchá, nechvějná a šťastná byla i ta zjevení, v která jsme hyli uváděni a na která jsme se dívali v čisté záři, jsouce čisti a nepoznamenáni tím, co s sebou nyní nosíme a co jmenujeme tělem,[53] jsouce k němu připoutáni na způsob škeble.

Nuže, toto budiž darováno vzpomínce, pro niž jsme z touhy po tom, co tehdy bylo, nyní mluvili poněkud obšírněji; avšak co se týče krásy, ta, jak jsme řekli, zářila mezi oněmi jsoucny, d
a když jsme přišli sem, postihli jsme ji nejjasnějším z našich smyslů, nejjasněji se třpytící. Neboť zrak jest z našich tělesných smyslů nejbystřejší, ale moudrost jím nevidíme – byly by to hrozné lásky, které by vzbuzovala, kdyby dávala nějaký takový jasný svůj obraz, vcházející do zraku, a podobně ostatní věci hodné milování;[54] takto jediná krása dostala tento úděl, že je nejpatrnější a nejmilostnější. Tu pak kdo není nově zasvěcen e

nebo kdo je zkažen, nespěje rychle odsud tam ke kráse samé, když se dívá na zdejší věc podle ní pojmenovanou, a proto při tom pohledu nepociťuje úcty, nýbrž poddav se rozkoši po způsobu čtvernožce chce se pářit a plodit děti a, přátele se s bujnostní, nebojí se ani se nestydí honit se za rozkoší i proti přirozenosti. Ale kdo byl nedávno zasvěcen, kdo mnoho užil tehdejší podívané, kdykoli uvidí božský obličej, dobře vypodobňující krásu, nebo nějaký takový útvar těla, nejprve se zachvěje a obejde ho cosi z tehdejších hrůz, potom dívaje se na ten zjev uctívá jej jako boha, a kdyby se nebál zdání přílišné šílenosti, obětoval by svému miláčku jako soše a bohu. Když jej uvidí, tu jako z hrůzy v něm nastane proměna, zachvátí ho pot a nezvyklé horko; přijav totiž očima výron krásy, jímž se zavlažuje ústrojí peruti, zahřeje se, a když se zahřeje, roztají obaly kolem puků, které byly dříve tvrdostí sevřeny a bránily pučení, ale když nastal příliv potravy, brky peří nabobtnají a vyrazí z kořenů po celém povrchu duše; byla totiž dříve všecka opeřena. A přitom celá vře a pučí, a jako vzniká dětem bolest, když jim rostou zuby, svrbění a píchání v dásních, tutéž bolest cítí duše toho, komu počíná narůstati peří; vře a má píchání a svrbění, vyrážejíc peruti. Tu když se dívá na mladistvou krásu a přijímajíc částečky, *meré*, odtamtud přicházející a plynoucí – jež se proto nazývají *himeros*, touha[55] –, zavlažuje se a zahřívá, okřívá od bolesti a má radost; kdykoli se však duše vzdálí a zaschne, ústí průchodů, kudy vyráží peří, se scvrkají, zavrou a zamykají puky peří, a ty pak, jsouce spolu s touhou uvnitř uzamčeny, vyskakují jako tepny, každý dotírá na svůj průchod, takže duše, jsouc všecka kolem dokola bodána, je rozčilena a cítí bolest, ale přitom naopak zase se raduje, protože má vzpomínku na krásný zjev. Ze směsi obou těch pocitů je poplašena podivností toho stavu a nevědouc si rady zuří a šíleností jata ani nemůže v noci spát ani ve dne vydržet na jednom místě, nýbrž běhá s touhou tam, kde myslí, že uvidí toho, kdo má tu krásu; když pak jej uvidí,

a přijme do sebe přítok té milostné touhy, uvolní průchody tehdy ucpané, oddechne si, přestane cítit bodání a bolesti a okouší tu zase v přítomné chvíli nejsladší rozkoš. Proto se odsud dobrovolně nevzdaluje a nikdo jí není dražší než ta krása, zapomíná na rodiče, na bratry i na všechny druhy, nic si z toho nedělá, když jmění zanedbáváním hyne, pohrdne všemi zásadami o zákonitosti a slušnosti, jimiž se předtím vychloubala, a je hotova sloužiti a líhati, kdekoli by ji nechali co nejblíže u její touhy; neboť kromě toho, že má úctu k člověku majícímu krásu, nalezla jediného lékaře největších útrap. Tento pak stav, krásný hochu, ty, ke kterému pronáším svou řeč, jmenují lidé erótem, láskou, avšak až uslyšíš, jak jej nazývají bozi, bezpochyby se při svém mládí zasměješ. Uvádějí, myslím, někteří z homérovců ze zastrčené básně dva verše na Eróta, z nichž je druhý velmi bujný a ne příliš pořádný; pějí pak takto:

lidí smrtelných plémě mu říká létavý Erós,
bozi však Pterós[56] *jej zvou, to pro sílu rostící peří.*

Těmto je ovšem možno věřiti, a možno i nevěřiti; přece však příčina stavu milujících je právě toto.

Nuže, byl-li zachvácený jedním z průvodců Diových, může nésti těžší břímě křídlojmenného; kteří však jsou služebníci Areovi a s ním konali tu objížďku, kdykoli jsou postiženi od Eróta a domnívají se, že se jim od milovaného činí nějaká křivda, mají chuť vraždit a jsou hotovi zabíjet i sebe i své miláčky. A takto každý žije, dokud je neporušen a žije první zrození na tomto světě, podle toho boha, jehož byl průvodcem, přičemž ho jak možno ctí a napodobuje, a tímto způsobem obcuje i s milovanými i s ostatními lidmi a tak se k nim chová. Svou lásku si vybírá mezi krásnými každý podle své povahy, a jako by to byl pro něho bůh, vytváří si jej a zdobí sochu, aby jej uctíval a posvátnými úkony oslavoval. A tu průvodci Diovi hledí, aby jejich milovaný byl *dios*, jasný, svou duší; zkoumají

tedy, je-li člověk nadaný pro filosofii a vůdcovství, a když ho naleznou a do něho se zamilují, dělají všechno, aby něčím takovým byl. Jestliže tedy nejsou již od dřívějška oddáni té činnosti, tehdy se do ní dají; učí se, kde čemu mohou, i sami dobývají poznatků, hledíce pak nalézti sami u sebe přirozenou
253 povahu svého boha, docházejí úspěchu silnou nutností dívat se na svého boha. Dotýkajíce se ho vzpomínáním, v božském vytržení přijímají z něho zvyky a činnosti, pokud je člověku možno nabýti podílu boha; a pokládajíce milovaného za příčinu těchto věcí mají ho ještě více rádi, a co čerpají z Dia jako bakchantky, to vlévají do duše milovaného a tak jej činí co možno nejpodobnějším svému bohu. Kteří pak zase byli v prů-
b vodu Héřině, hledají povahu královskou, a když ji naleznou, dělají s ní všechno totéž. Průvodci Apollónovi a tak každého z bohů, řídíce se vzorem svého boha, hledí, aby jejich miláček měl také takovou povahu, a když ho získají, svým vlastním napodobováním boha i tím, že působí na svého miláčka a dávají mu směr, vedou ho, pokud je každému možno, k činnosti a k podobě onoho boha; přitom si nepočínají vůči svému miláčku se
závistí ani s nedůstojnou nepřízní, nýbrž jednají tak, že se po-
c koušejí co nejvíce ho přivésti úplně k úplné podobnosti sami se sebou i s tím bohem, kterého uctívají. Takto se tedy dostává milovanému, jestliže je chycen, od toho, kdo zešílel láskou, krásného a šťastného zájmu a zasvěcení, jaké dávají pravdivě milující, jestliže vykonají, oč se snaží tak, jak jsem vyložil. Ono chycení pak se děje tímto způsobem.

Na začátku této řeči jsme rozdělili každou duši na tři části,
d na jakési dvě složky podoby koňské a na třetí složku podobnou vozataji; toto rozdělení podržme ještě i nyní. Z těch koní, řekli jsme, jeden je dobrý, druhý ne; avšak v čem záleží zdatnost toho dobrého nebo špatnost špatného, to jsme nevyložili, ale nyní to musíme říci. Tedy ten z nich, který je v krásnějším stavu, je svým vzhledem přímý a s tělem pravidelně rozčleněným, s vysokou šíjí, nos má vypouklý, je bílé barvy, černo-

oký, milovník cti s uměřeností a studem, přítel pravdivého mínění, nepotřebující ran, je řízen jedině pobídkou a slovem; ale
c ten druhý je zase křivý, tělnatý, sestavený bez ladu a skladu, má silnou šíji, krátký krk, je ploskonosý, barvy tmavé, světlooký, krevnatý, přítel zpupnosti a vychloubání, na uších chlupatý, hluchý, poslouchající, a to ještě stěží, tolika biče a bodců. A tu když vozataj uvidí milostný zjev a v celé duši se tím dojmem rozehřeje i je naplněn bodáním dráždění a touhy, tu ten kůň, který je vozataje posłušný, jako vždycky i tehdy jsa 254 přemáhán studem zdržuje sám sebe, aby skokem nenapadl milovaného; ale ten druhý nedbá již ani bodání vozatajova ani biče, nýbrž vyskakuje a prudce se žene a působě spřeženci i vozataji všeliké nesnáze nutí je jít k miláčku a zmiňovat se mu o vděku milostné rozkoše. Ti dva se zpočátku vzpírají a mrzí, že jsou donucováni k hrozným a nezákonným věcem; b ale nakonec, když nemá zlo žádných mezí, dávají se vésti a jdou, povolivše a slíbivše, že udělají, co se jim přikazuje. A tak se octnou u miláčka a uvidí jeho zářící zjev.

U vozataje, když ho uvidí, paměť se přenese ke skutečnosti krásy a opět ji uvidí stojící s uměřeností na posvátném podstavci; a když ji ona uvidí, ulekne se, v úžasu padne naznak a zároveň jest přinucena strhnouti otěže dozadu tak prudce, že c oba koně dosednou na kyčle, jeden dobrovolně, protože se nevzpírá, ale ten vzpurný s velkým odporem. Když pak odejdou dále, onen ze studu a strnutí zalije celou duši potem, tento však, když ho přejde bolest, kterou pocítil od uzdy a pádu, sotva si oddechne, počne hněvivě láti, prudce vyčítaje vozatajovi i svému souspřeženci, že ze zbabělosti a nemužnosti utekli a porušili svůj slib; nutí je, proti jejich vůli, d znova tam jít a jen stěží povolí jejich prosbám, aby se to odložilo najindy. Když pak přijde umluvený čas a oni dělají, jako by na to zapomněli, upomíná je a násilím, ržáním i vlečením je přinutí opět se přiblížit k miláčku s týmiž řečmi, a když jsou blízko, shýbne se, natáhne ohon, zakousne se do uzdy

e a nestoudně je vleče; avšak vozataj ještě více zakusí zase ten pocit, padne nazad jako u překážky, a ještě více vytrhna silou uzdu zpátky ze zubů vzpurného koně, zkrvaví ten zlý jazyk i dásně a sraze mu nohy i boky k zemi způsobí mu bolesti. Když ten špatný kůň mnohokrát zakusí téhož a ustane od své vzpurnosti, pak již zkrotnuv následuje vozatajovy rozumnosti, a kdykoli uvidí krasavce, hyne strachem; takže tehdy již se stává, že duše milovníkova chodí za miláčkem v studu a strachu.

255 A protože ten je jako bůh uctíván všemi službami nikoli od přetvařujícího se milovníka, nýbrž od toho, který je opravdu zachvácen tím citem, a protože je sám svou povahou přítelem svému ctiteli – i když snad byl v dřívější době od společníků nebo od některých jiných lidí od něho odvrácen jejich řečmi, že je ošklivé stýkati se s milujícím, a proto milovníka odstrkuje –, tu postupem času již jej přivede věk i potřeba k tomu, aby
b ho připustil ke stykům; vždyť přece není přirozeným řádem dovoleno, aby byl zlý přítelem zlému, ani aby dobrý dobrému nebyl přítelem. Když pak ho k sobě připustí a seznámí se s jeho řečmi i chováním, tu hned oddanost milujícího překvapuje milovaného, který dobře pozoruje, že míra přátelství, které mu prokazují všichni jiní přátelé a příbuzní dohromady, není nic proti tomu příteli ovládnutému bohem. Když pak to koná delší čas a bývá v jeho blízkosti a přitom se ho dotýká
c i v gymnasiích i v jiných společnostech, tu již pramen onoho proudu, jejž Zeus, miluje Ganyméda,[57] pojmenoval *himeros*, touha, bohatě plyne k milovníku a jednak vnikne do něho, jednak, když už je zcela naplněn, odtéká ven; a jako se vítr nebo nějaká ozvěna odráží od hladkých a tvrdých stěn a nese se zpět tam, odkud vyšla, tak se ten proud krásy vrací nazpět do krasavce očima; tudy vchází podle své přirozenosti do duše.
d I přijde a naplní jej a přitom zavlažuje průchody peří, popudí k opeřování a naplní zase duši milovaného láskou. A tu miluje, ale je v nejistotě, koho; a ani neví, co se s ním stalo, a nedovede to říci, nýbrž jako by si byl od jiného nakazil oči, nedovede

povědčti příčinu a ani nepozoruje, že se jako v zrcadle vidí v milujícím. A když ten je přítomen, přestává ho týmž způsobem jako onoho bolest, avšak když je vzdálen, týmž způsobem zase touží, jako jest předmětem touhy, a je v něm Anterós, odraz Eróta; on však mu říká jinak a myslí, že to není láska, e nýbrž přátelství. Touží pak podobně jako milovník, ale slaběji, viděti, dotýkati se, líbati, spolu líhati; a pak, jak lze čekati, hned potom to také dělá. A tu na společném lůžku nezkrotný kůň milovníkův má pohotově, co by řekl vozatajovi, a požaduje za mnoho útrap malý požitek; kůň miláčkův nemá sice co říci, ale zduřen smyslností a nevěda si rady objímá milovníka 256 a líbá, laskaje se s ním jako s člověkem velmi oddaným, a když spolu leží, jde tak daleko, že by neodepřel, co na něm jest, vyhověti milujícímu, kdyby ho o to požádal; avšak tu se zase jeho souspřeženec spolu s vozatajem proti tomu se studem a rozumem vzpírají.

Jestliže pak tu zvítězí lepší složky duše a přivedou k zřízenému životu a filosofii, takoví lidé tráví vezdejší život blaženě a v svornosti, majíce v moci sami sebe a jsouce spořádaní, b když si podrobili to, čím vznikala špatnost duše, a osvobodili to, čím vznikala zdatnost. Po skončení tohoto života nabudou perutí a lehkosti a mají získáno vítězství v jednom ze tří zápasů vpravdě olympijských,[58] vítězství, nad které nemůže člověku poskytnouti většího dobra ani lidská rozumnost, ani božská šílenost. Avšak povedou-li život hrubší a nefilosofický, ale žádostivý cti, tu asi brzy v opilosti nebo při některém jiném c nedostatku péče ti dva jejich nezřízení tahouni napadnou jejich duše nestřežené, svedou je dohromady a zvolí si i provedou to, co bývá od obyčejných lidí pokládáno za blaho; a když to provedou, v ostatním čase toho sice již užívají, ale zřídka, protože dělají věci, které nejsou rozhodnutím celé duše. Tu pak žijí i tito ve vzájemném přátelství, ale v menším než tamti, i za trvání lásky i když z ní vyjdou, soudíce, že si na- d vzájem dali i jeden od druhého přijali největší záruky a že je

nesmějí nikdy zrušiti a vejíti v nepřátelství. A na konci života vycházejí z těla sice bez perutí, ale s náběhem k opeřování, takže si odnášejí nemalou odměnu za svou erotickou šílenost; neboť pro ty, kteří již začali podnebeskou cestu, stanoví zákon, ne aby ještě přišli do tmy a na cestu pod zemí, nýbrž aby prožívali jasný život a byli šťastni na společné cestě a aby se jim za jejich lásku jednou zároveň dostalo perutí.

Tyto tak bohaté a tak božské dary ti dá, hochu, přátelství milovníkovo; avšak důvěrné styky nemilujícího, s příměsí lidské rozumnosti, jež rozdělují dary lidské a skrovné a zrodí v přátelské duši nízkost, vychvalovanou od množství jako zdatnost, způsobí, že se ta duše bude devět tisíc let nerozumná kolotat po zemi i pod zemí.

Zde máš, milý Eróte, tu *palinódii*, podle našich sil co nejkrásnější a nejlepší, jako dar i pokutu, jež musila být kvůli Faidrovi pronesena po všech stránkách básnicky a zvláště básnickými slovy. Nuže odpusť mi tu dřívější řeč a přijmi zavděk touto; buď mi přízniv a milostiv a to erotické umění, které jsi mi dal, mi v hněvu ani neodnímej ani nekaz, nýbrž dej, abych byl u krasavců ještě více vážen nežli nyní. A jestliže jsme ti v předešlé řeči řekli něco nepříjemného, Faidros a já, dávej vinu Lysiovi, otci toho námětu; zdržuj ho od takových řečí a obrať ho k filosofii, jako je k ní obrácen jeho bratr Polemarchos, aby také zde tento jeho milovník již nebyl rozdvojen, nýbrž aby, jsa oddán filosofickým řečem, šel ve svém životě přímo k Erótu."

Faidr. Modlím se spolu s tebou, Sókrate, aby se to stalo, je-li to pro nás lepší. Nad tvou řečí však jsem již dávno pln obdivu; o tolik jsi ji udělal krásnější nežli tu první! Proto mám strach, aby se mi Lysias neukázal všedním, bude-li totiž chtít postaviti proti ní jinou. Vždyť také nedávno, podivuhodný příteli, kterýsi politik utrhačně naň útoče právě tohle mu vytýkal a v celé své utrhačné řeči ho nazýval *logografem*,[59] pisatelem řečí. Je tedy možné, že by se nám snad ze ctižádosti zdržel psaní.

Sókr. Směšné to mínění pronášíš, mladý muži, a hrubě se mýlíš o svém druhu, jestliže ho pokládáš za tak lekavého. Snad si také myslíš, že mu ten utrhačný útočník říkal ta slova s hanlivým úmyslem.

Faidr. Ano, bylo to vidět, Sókrate; a víš jistě i sám, že ti, kteří mají v obcích největší moc a jsou nejváženější, stydí se psát řeči a zanechávat po sobě své spisy, bojíce se mínění budoucnosti, aby nebyli nazýváni sofisty.

Sókr. To je vytáčka,[60] Faidre. Ty nepozoruješ, že nejdomýšlivější z politiků nejvíce touží po spisování řečí a po zanechávání spisů; vždyť když píší nějakou řeč, tak mile se chovají ke schvalovatelům, že ještě uvádějí na prvním místě ty, kteří je všude chválí.

Faidr. Jak to myslíš? Já nerozumím.

Sókr. Nerozumíš, že je na začátku u politika na prvním místě napsán schvalovatel?[61]

Faidr. Jak to?

Sókr. „Usnesla se", tak se tuším říká, „rada" nebo „lid" nebo oba a „ten a ten navrhoval" – tu ovšem mluví ten pisatel s velkou vážností a s velebením sám o sobě –, potom mluví dále, ukazuje schvalovatelům svou moudrost, a přitom někdy stvoří spis velmi dlouhý; či nezdá se ti, že taková skladba není nic jiného než sepsaná řeč?

Faidr. Ano, zdá.

Sókr. Tedy jestliže tato řeč obstojí, radostně odchází z divadla její skladatel;[62] pakli však propadne a on je zbaven práva zabývat se logografií[63] i spisovatelské hodnosti, rmoutí se i on sám i jeho druzi.

Faidr. To jistě.

Sókr. Patrně ne proto, že by pohrdali tou činností, nýbrž že mají pro ni obdiv.

Faidr. Ovšemže.

Sókr. A co když se vyskytne řečník nebo král schopný chopiti se moci Lykúrgovy nebo Solónovy nebo Dareiovy a státi

se v obci nesmrtelným logografem,[64] zdalipak nepokládá sám sebe ještě zaživa za bohorovného a zdalipak o něm právě tak nesoudí i lidé pozdějších dob, dívajíce se na jeho spisy?

Faidr. To jistě.

Sókr. Domníváš se tedy, že někdo z lidí toho druhu, ať je to kdokoli a jakkoli nepříznivý Lysiovi, ho kárá právě pro tuto věc, že je spisovatelem?

Faidr. Podle toho, co říkáš, to není podobno pravdě; vždyť tu by kárał, jak se podobá, svou vlastní zálibu.

d *Sókr.* To je tedy každému zřejmé, že spisování řečí samo o sobě není nic ošklivého.

Faidr. Proč by také bylo?

Sókr. Ale to už je, myslím, ošklivé, mluviti a psáti ne krásně, nýbrž ošklivě a špatně.

Faidr. Patrně.

Sókr. Nuže, v čem záleží ten způsob, že se píše krásně a naopak? Je otázka, Faidre, zdali nějak potřebujeme vyzkoušeti v tom Lysiu nebo někoho jiného, kdo někdy něco napsal nebo napíše, buď spis politický nebo o soukromých věcech, ve verši jako básník nebo bez verše jako spisovatel nebásnický.

e *Faidr.* Tážeš se, zdali potřebujeme? K čemu by tedy člověk, abych tak řekl, žil, když ne pro takovéto rozkoše? Vždyť snad ne pro ony, u kterých je třeba napřed pocítit bolest, sice by nevznikl ani pocit rozkoše, jako tomu je bezmála u všech rozkoší tělesných; proto také jsou právem nazvány otrockými.

Sókr. Času máme dost, jak se podobá; a zároveň, tak se mi zdá, se na nás dívají i cikády, které v takovém vedru nad naši-
259 mi hlavami zpívají a vespolek hovoří. Tu kdyby uviděly i nás dva, že po způsobu většiny lidí v poledne nerozmlouváme, nýbrž dřímáme a jsme od nich pro svou duševní lenost ukolébáni, právem by se nám posmívaly a myslily by, že jim to přišli do toho útulku nějací otroci a že tu spí jako ovce odpočívající v poledne kolem studánky. Pakli však budou vidět, že
b rozmlouváme a plujeme mimo ně jako mimo sirény, odolávají-

ce jejich svodu, snad by nám plny obdivu daly ten dar, který mají od bohů, aby jej dávaly lidem.

Faidr. A co to mají? O tom jsem totiž patrně dosud neslyšel.

Sókr. Není hezké, aby o takových věcech neslyšel muž, který miluje músy. Vypravuje se, že cikády byly kdysi lidé z toho pokolení, které žilo před narozením mús. Když pak se zrodily músy a objevil se zpěv, tu se někteří z tehdejších lidí dostali rozkoší do takového vytržení, že pro samý zpěv za- c
nedbali jídlo i pití a nic nepozorujíce zemřeli; z těchto potom vznikl rod cikád a dostal od mús ten dar, že po narození nepotřebují výživy, nýbrž bez jídla a bez nápoje hned zpívají až do konce svého života; když potom přijdou k músám, podávají zprávu, kdo kterou z nich uctívá ze zdejších lidí. A tu Terpsichoře činí nad jiné milými ty, o kterých podávají zprávu, že ji uctívali v sborových tancích. Eratě pak ty, kteří ji uctívali v oboru milostném, a tak i ostatním, podle způsobu, jak je d
každá uctívána; nejstarší pak, Kalliopě, a Úranii, jež následuje po ní, oznamují ty, kteří tráví život ve filosofii a uctívají jejich músické umění, neboť ony jsou nejvíce ze všech mús ve styku s nebem a s myšlenkami božskými i lidskými, a proto vydávají nejkrásnější hlas. Z mnohých tedy příčin musíme o něčem mluvit a nespat v době polední.

Faidr. Ano, musíme tedy mluvit.

Sókr. Nuže tedy pozorujme, co jsme si právě nyní dali za e
předmět pozorování, jakým způsobem se řeč mluví a píše krásně a jakým opačně.

Faidr. Zřejmě.

Sókr. Zdalipak nemusí být základem toho, co má být pověděno dobře a krásně, myšlení mluvčího, znající pravdu o těch věcech, o kterých hodlá mluviti?

Faidr. O tom jsem slyšel mluvit tak, milý Sókrate, že není nutné tomu, kdo hodlá být řečníkem, učením poznávat věci 260
vskutku spravedlivé, nýbrž které by se zdály spravedlivými množství, jež o nich bude rozsuzovat, ani věci skutečně dobré

nebo krásné, nýbrž které se takovými budou zdát; neboť z těch že vychází přemlouvání, a ne z pravdy.

Sókr. „*Zamítnout nelze slov*“,[65] Faidre, která pronesou moudří, nýbrž třeba zkoumati, zdali v nich není něco pravdy; a tak nelze nedbati toho, co bylo nyní řečeno.

Faidr. Správně mluvíš.

Sókr. Zkoumejme to tedy takto.

Faidr. Jak?

b *Sókr.* Jestliže bych tě já přemlouval, aby sis k obraně proti nepřátelům opatřil koně, ale oba bychom koně neznali, avšak já bych věděl o tobě tolik, že Faidros pokládá za koně to z krotkých zvířat, které má nejdelší uši –

Faidr. Bylo by to směšné, Sókrate.

Sókr. Ještě ne, ale když bych tě vážně přemlouval a skládal chvalořeč na osla, v níž bych ho jmenoval koněm a vykládal, že to zvíře je neocenitelné doma i ve válce, protože se dá

c upotřebit, aby se z něho bojovalo, je schopné k nošení zavazadel i užitečné k mnoha jiným věcem –

Faidr. To by bylo již docela směšné.

Sókr. Zdalipak není lepší být směšný a přátelský nežli hrozný a nepřátelský?

Faidr. Patrně.

Sókr. Stane se, že muž zběhlý v rétorice, který nezná dobré a zlé, je postaven před obec, která je také v takovém stavu, a přemlouvá ji, přičemž pronáší chvalořeč ne o stínu osla jakoby o stínu koně, nýbrž o zlém jako o dobrém; jsa vycvičen v poznávání názorů množství skutečně ji přemluví, aby dělala špatné věci místo dobrých: jakou asi žeň by po tom všem sklí-

d zela rétorika ze své setby?

Faidr. Ne příliš pěknou.

Sókr. Nehanobili jsme snad, příteli, řečnické umění hruběji, než je slušno? To by snad řeklo: „Co to, podivní lidé, tlacháte? Vždyť já nikoho, kdo nezná pravdu, nenutím, aby se učil řečnictví, nýbrž, zmůže-li něco má rada, doporučuji, aby se o mne

ucházel tak, že si napřed získá onu; to však prohlašuji s důrazem, že beze mne znalost jsoucen nikomu nepomůže, aby uměle působil svou řečí.“

Faidr. A nebude snad mít pravdu, když bude takto mluvit? e

Sókr. Ano, jestliže vystupující důvody mu dosvědčí, že to jest umění. Zdá se mi totiž, jako bych slyšel, že přicházejí kterési důvody a tvrdí, že lže a že to není umění, nýbrž neumělý cvik; v oboru řeči, praví Lakón,[66] ani není ani nikdy později nebude pravého umění bez styku s pravdou.

Faidr. Těchto důvodů je potřebí, Sókrate; nuže přiveď je 261 sem a vyšetřuj, co a jak vypovídají.

Sókr. Předstupte tedy, ušlechtilí tvorové, a přesvědčujte Faidra, otce krásných dětí,[67] že nebude-li náležitě filosofovat, nebude ani schopen někdy o něčem mluvit. Faidros ať odpovídá.

Faidr. Tažte se!

Sókr. Nuže, není snad řečnické umění vcelku jakási *psychagógia*, kouzelnické vodění duší skrze řeči? A to nejen na soudech definice rétoriky a ve všech jiných veřejných shromážděních, nýbrž i v soukromých, táž ve věcech malých i velikých, jejíž správné užívání není b o nic důstojnější, jsou-li jejím předmětem věci vážné, než jsou-li to věci malicherné? Či jak jsi ty o tom slyšel?

Faidr. Při Diovi, naprosto ne tak, nýbrž nejvíce se snad užívá odborného umění při mluvení a psaní týkajícím se soudů a také při mluvení v řečech k lidu; ale že by mělo větší rozsah, to jsem neslyšel.

Sókr. Což jsi slyšel toliko o Nestorových a Odysseových učebnicích řečnického umění,[68] které sepsali ti dva ve volných chvílích u Ilia, ale o Palamédových[69] jsi neslyšel nic?

Faidr. Ví bůh, že ani o Nestorových, jestliže neděláš nějakéc ho Nestora z Gorgii nebo z Thrasymacha a z Theodóra[70] nějakého Odyssea.

Sókr. Snad. Ale tyto nechme být; ty však řekni, co dělají na soudech sporné strany? Není-li pravda, že se přou? Či co řekneme?

Faidr. Právě to.

Sókr. O spravedlivém a nespravedlivém?

Faidr. Ano.

Sókr. Tedy kdo to dělá podle pravidel umění, způsobí, že se
d totéž týmž lidem ukáže jednou spravedlivým, a když bude chtít, nespravedlivým?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. A při řeči k lidu, že se obci budou tytéž věci zdát jednou dobrými, a hned zase opačnými?

Faidr. Tak jest.

Sókr. A nevíme snad o elejském Palamédovi, že mluví podle pravidel umění tak, že se tytéž věci ukazují posluchačům podobnými i nepodobnými, jedněmi i mnohými, trvajícími v klidu i jsoucími v pohybu?

Faidr. Jistě.

e *Sókr.* Netýká se tedy umění sporných řečí jedině soudů a řečnění k lidu, nýbrž, jak se podobá, všechny slovní projevy jsou předmětem jistého jednoho umění, ač je-li takové, toho, kterým člověk bude schopen všechno všemu činiti podobným, pokud jde o věci, s kterými je možno to dělat, a o lidi, před kterými to je možno, a když by jiný dělal připodobňování a přitom to zakrýval, vyváděti to na světlo.

Faidr. Jak myslíš něco takového?

Sókr. Ukáže se nám to, zdá se mi, když budeme hledati v tomto směru. Vzniká klam spíše při těch věcech, které se liší od sebe mnoho, či při těch, které se liší málo?

262 *Faidr.* Při těch, které málo.

Sókr. Ano, neboť při pomalém přecházení spíše ti ujde, že jsi zašel v opačný směr, nežli při velkém.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Tedy kdo chce jiného oklamat, ale sám nebýt oklamán, musí přesně znát podobnost věcí a nepodobnost.

Faidr. To je nutné.

Sókr. A jestliže nebude znát pravdu jednotlivé věci, zdalipak

upresnená definice rétoriky

bude schopen rozeznávat u ostatních věcí podobnost s tou věcí neznámou, že je malá a veliká?

Faidr. Nemožno. b

Sókr. Tedy u těch, kteří mají mínění odporující skutečnosti a se klamou, patrně vznikl tento stav skrze nějaké podobnosti.

Faidr. Aspoň se tak stává.

Sókr. Jest tedy snad možno, aby někdo uměle dovedl způsobovat pomalé přecházení, odváděje prostřednictvím podobností pokaždé od skutečnosti k opaku, nebo aby dovedl sám tomu unikati, kdo nenabyl poznání o podstatě každého jsoucna?

Faidr. Ne, nikdy.

Sókr. Směšné tedy, příteli, a neumělé umění řečí poskytne c patrně ten, kdo nezná pravdu a honí se jen za míněními.

Faidr. Skoro se zdá.

Sókr. Chceš tedy, abychom na řeči Lysiově, kterou neseš, i na těch, které jsem já pronesl, uviděli něco z toho, čemu říkáme neumělé a umělé?

Faidr. Ze všeho nejraději, neboť zatím mluvíme jaksi naprázdno, když nemáme vhodných příkladů.

Sókr. Jistě nějakou šťastnou náhodou byly patrně proneseny ty dvě řeči obsahující jakýsi příklad, jak by člověk znalý pravdy mohl hravými řečmi svésti posluchače. A já, Faidre, z toho viním bohy těchto míst; a snad i věštci mús, ti pěvci nad našimi hlavami, nám vdechli tento dar; vždyť já se jinak nevyznám v žádném umění řečnickém.

Faidr. Dejme tomu, že máš pravdu; jenom objasni, co myslíš.

Sókr. Nuže tedy, přečti mi začátek Lysiovy řeči.

Faidr. „O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že e nám je ku prospěchu jejich uskutečnění. Soudím pak, že bych neměl mít v svém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy – “

Sókr. Přestaň. Jde tedy o to, říci, v čem spisovatel chybuje a co dělá neuměle, že ano?

Faidr. Ano. 263

vyvrácení Faidra

Sókratv výklad dialektiky na príkladu trí recí

Sókr. Nuže, není-li pak každému zřejmé aspoň to, že o některých z takovýchto věcí jsme ve shodě, o některých však ve sporu?

Faidr. Zdá se mi, že rozumím, co pravíš, ale řekni to ještě jasněji.

Sókr. Když někdo řekne slovo „železo" nebo „stříbro", zdalipak si nepomyslíme všichni totéž?

Faidr. Jistě.

Sókr. A co když řekne slovo „spravedlivé" nebo „dobré"? Nejde tu každý jinam a nejsme snad v rozporu mezi sebou vespolek i sami se sebou?

Faidr. Ovšem, že ano.

b *Sókr.* Tedy v jedněch věcech se shodujeme, v druhých ne.

Faidr. Tak jest.

Sókr. Na které z obou stran jsme tedy přístupnější klamu a v kterých věcech má rétorika větší moc?

Faidr. Zřejmě že v těch, kde jsme nejisti.

Sókr. Tedy zajisté kdo se chce dáti na cestu řečnického umění, má si nejprve tyto věci jistým způsobem rozdělit a zachytit jakýsi význačný ráz obojího toho druhu, i v kterém musí množství kolísat i v kterém nemusí.

c *Faidr.* To by věru vypozoroval krásný jev, Sókrate, kdo by to zachytil.

Sókr. Potom, myslím, když se octne u každého jednotlivého případu, nesmí zůstávat nevšímavý, nýbrž musí bystře posuzovat, ke kterému z obou rodů náleží to, o čem hodlá mluvit.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Nuže a co láska? Máme ji počítat mezi věci sporné, či nesporné?

Faidr. Jistě mezi sporné; či myslíš, že by ti jinak bylo bývalo možno mluvit o ní to, co jsi před chvílí promluvil, že to je zkáza pro milovaného a milujícího, a zase že to je největší dobro?

d *Sókr.* Máš docela pravdu; ale řekni mi i toto – já se totiž pro

vytržení mysli dobře nepamatuji –, zdali jsem na začátku své řeči vymezil pojem lásky.

Faidr. Ví bůh, nevýslovně důrazně.

Sókr. Běda, oč umělejší jsou podle toho v řečnění nymfy, dcery Achelóovy,[71] a Pan, syn Hermův, než Lysias, syn Kefalův! Či mluvím naprázdno, a také Lysias na začátku své řeči o lásce nás přinutil pojmouti Eróta jako jedno ze jsoucen, e
které sám chtěl, a podle toho pojmu pak uspořádal a provedl celou svou další řeč? Chceš, abychom znova přečtli její začátek?

Faidr. Je-li ti libo; ale co hledáš, to tam není.

Sókr. Čti, abych slyšel jeho samého.

Faidr. „O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že nám je ku prospěchu jejich uskutečnění. Soudím pak, že bych 264
neměl mít v svém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy, když ustane jejich touha, litují svých dobrodiní – "

Sókr. Věru, tenhle spisovatel je, jak se podobá, dalek toho, aby dělal, co hledáme, když se snaží ne od počátku, nýbrž od konce zpět naznak přeplouti svou řeč a začíná tím, co by milovník mluvil svému miláčku až na konci. Či na tom nic nezáleží, Faidre, ty milý člověče?

Faidr. Jistě to je, Sókrate, konec, o čem takto mluví. b

Sókr. A co ostatek? Nezdá se, že jsou části té řeči vrženy beze všeho pořádku? Či je patrno, že to, co je řečeno na druhém místě, musilo být z nějaké nutnosti položeno na druhém místě a tak i jiná složka té promluvy? Mně totiž, člověku nic neznajícímu, se zdálo, že spisovatel hezky statečně pověděl, co ho napadalo; znáš snad ty nějakou logografickou nutnost, pro kterou on tyto věci takto řadou vedle sebe položil?

Faidr. Jsi hodný, že mne pokládáš za schopna tak přesně rozpoznati jeho záměry. c

Sókr. Ale řekl bys, myslím, aspoň to, že každá řeč má být složena jako živý tvor a má míti jakési své vlastní tělo, takže by ne-

byla ani bez hlavy ani bez nohou, nýbrž aby měla střed i krajní části napsané tak, aby se hodily k sobě navzájem i k celku.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Nuže pozoruj tu řeč svého přítele, zdali je takto složena, či jinak, a nalezneš, že se nic neliší od nápisu, který byl, jak se vypravuje, složen na fryžského Midu.[72]

d *Faidr.* Jaký to nápis a co s ním bylo?

Sókr. Jest to tento nápis:

Kovová jsem já panna a na hrobě Midově stojím.
Dokud poteče voda a vysoké porostou stromy,
napořád budu zde stát, tu na této mohyle žalné,
budu pocestným hlásat, že zde je pochován Midas.

e Že tu nic nezáleží na tom, čte-li se některý jeho verš jako první nebo jako poslední, to asi pozoruješ.

Faidr. Posmíváš se naší řeči, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy nechme ji být, aby ses ty nemrzel – ačkoli se mi zdá, že má mnoho příkladných stránek, ke kterým by leckomu prospívalo přihlížet, jen kdyby se příliš nesnažil je napodobovati –, a pojďme k těm druhým řečem. Bylo totiž, jak se mi zdá, u nich cosi, nač by se měli podívat, kdo chtějí konat zkoumání o řečech.

265 *Faidr.* Co to myslíš?

Sókr. Byly patrně jedna druhé opakem; neboť jedna tvrdila, že se má vyhovovat milujícímu, a druhá, že nemilujícímu.

Faidr. A tvrdily to velmi rázně.

Sókr. Myslil jsem, že řekneš pravé slovo, že šíleně; vždyť to právě je to, co hledaly. Pravili jsme totiž, že je láska jakási šílenost, ano?

Faidr. Ano.

Sókr. Šílenosti pak že jsou dva druhy, jedna, která vzniká z lidských nemocí, druhá, která vzniká božským odlučováním od obyčejných pravidel.

b *Faidr.* Ovšemže.

Sókr. Tu božskou jsme rozdělili na čtyři části, náležící bohům, a věštecké nadšení jsme přidělili Apollónovi, Dionysovi zasvěcovací, músám zase básnické, čtvrté pak Afroditě a Erótovi; o erotické šílenosti jsme řekli, že je nejlepší. A když jsme, nevím už jak, vypodobňovali erotický stav – přitom jsme se snad dotýkali něčeho pravdivého, ale také asi zabíhali jinam – a vytvořili jsme ze směsi řeč ne veskrze nepřesvědčivou, připojili jsme, Faidre, v mírné a zbožné hravosti jakýsi mytický hymnos na mého i tvého pána Eróta, dohližitele na krásné hochy. c

Faidr. A věru, mně to nebylo nepříjemno poslechnout.

Sókr. Nuže vezměme odtamtud toto poučení, jak mohla řeč přejíti od hany k chválení.

Faidr. Jak to tedy myslíš?

Sókr. Mně se zdá, že jedna část těch řečí byla vskutku jen sehraná hra; ale pokud jde o dva druhy v tom,[73] co bylo jaksi náhodou promluveno, nebyla by nevděčná práce, kdyby někdo d dovedl odborně postihnouti jejich význam.

DIALEKTIKA

Faidr. Kterých to?

Sókr. Za souborného nazírání uvádět pod jednu způsobu věci porůznu rozptýlené, aby vymezováním každého pojmu činil jasným, o čem by pokaždé chtěl poučovat. Tak například co se týče nynějších výkladů o Erótu – když bylo vymezeno, co Erós jest –, ať už to bylo řečeno dobře nebo špatně, aspoň tím nabyla řeč možnosti pronésti výrok jasný a sám se sebou shodný.

1) usebírání v jednodu, sjednocová ní

Faidr. A který myslíš, Sókrate, ten druhý druh?

Sókr. Býti schopen zase naopak rozdělovat podle pojmových e druhů na přirozené členy a snažit se nezlomit přitom žádnou část po způsobu špatného kuchaře. Naopak je třeba si počínati, jako právě si počínaly ty dvě řeči; pojaly nerozumnost mysli jako jeden společný pojmový druh, ale jako z jednoho těla vyrůstají dvojí a stejnojmenné údy, z nichž jedny byly nazvány levé a druhé pravé, tak také o duševní úchylnosti usoudily ty 266

2. rozlišování = rozdlování

řeči, že to je v nás od přirozenosti jeden druh, a tu jedna dělíc tu část nalevo neustala ji opět děliti, až tam nalezla, co by se mohlo nazývat jakousi levou láskou, a tu zcela po právu pokárala, kdežto ta druhá nás přivedla na pravou stranu šílenosti a naleznuvši tam lásku s onou sice stejnojmennou, ale zase jakousi božskou, ukázala ji a vychválila, že je pro nás příčinou největších dober.

Faidr. Máš zcela pravdu.

Sókr. Těchto věcí jsem i já sám milovníkem, Faidre, těch rozborů a souborů, abych byl schopen mluviti a mysliti; a také kdykoli usoudím o někom jiném, že je přirozeně schopen se dívati na jedno a na mnohé věci, ženu se za ním *vzadu jako po stopě boha*.[74] A ovšem zdali nazývám lidi schopné to dělati správně, či ne, ví bůh; ale ať je tomu jakkoli, jmenuji je až dosud *dialektiky*. Avšak nyní řekni, jak je třeba nazývat ty, kteří nabyli poučení od tebe a od Lysii? Či to je ono *umění řečnické*, jehož užíváním se Thrasymachos a ostatní sami stali dovednými v mluvení a také dělají takovými i jiné, kteříkoli jsou ochotni jim jako králům přinášeti dary?

Faidr. Královští jsou to muži, avšak ne že by byli znalí věcí, na které se tážeš. Ale tento druh podle mého zdání nazýváš správně, když mu říkáš dialektický; ale rétorický druh, zdá se mi, nám ještě uniká.

Sókr. Jak to? Bylo by snad něco krásného, co by bylo vzdáleno od tohoto oboru, a přece je pojímáno odbornou naukou? Naprosto tím nesmíme ty a já pohrdat, nýbrž musíme říci, co právě je to, co zbývá z rétoriky.

Faidr. Jistě to je veliká spousta věcí, Sókrate, těch, které jsou v knihách napsaných o řečnickém umění.

Sókr. A dobře jsi připomněl. Za prvé, myslím, že *úvod*,[75] má býti pronášen na začátku řeči; tyto věci nazýváš – že ano? – těmi jemnostmi umění?

Faidr. Ano.

Sókr. Za druhé pak jakési *vypravování* a po něm *svědectví*,

za třetí *důkazy*, za čtvrté *pravděpodobnosti*; také o *dotvrzování* a *přídavku k dotvrzování* mluví, tuším, muž z Byzantia, nejlepší umělec řeči.

Faidr. Myslíš výborného Theodóra?

Sókr. Jak jinak? Také že se má skládat *vyvracení* a *přídavek k vyvracení* v žalobě i v řeči obhajovací. A výtečníka Euéna z Paru[76] neuvádíme?[77] Ten první vynalezl *skryté projevování* a *nepřímé chvály* – podle některých skládá i *nepřímé hany* ve verších, pro usnadnění paměti –, vždyť je to moudrý muž. Teisiu[78] a Gorgiu necháme být? Ti uviděli, že více než pravdy jest si vážiti pravděpodobnosti, dále pak způsobují silou řeči, že se malé věci jeví velikými a veliké malými, a nové věci představují starým způsobem a opačné novým; také vynalezli ve výkladu o všech věcech i stručnost řečí i nesmírné délky. Když tyto věci ode mne kdysi slyšel Prodikos, zasmál se a pravil, že on sám jediný vynalezl umění řečí, kterých je potřebí; že není potřebí ani dlouhých ani krátkých, nýbrž přiměřených.

Faidr. Výborně, Prodiku!

Sókr. O Hippiovi nemluvíme? Myslím totiž, že by s Prodikem souhlasil i ten host z Élidy.[79]

Faidr. Proč ne?

Sókr. A dále, jak bychom vypověděli řečnické nauky můsy Pólovy,[80] jako *zdvojování*, *sloh průpovědní* a *sloh obrazný*, i sbírku slov Likymniových, jež Likymnios[81] Pólovi daroval k vytvoření „*Krásy jazyka*“[82]?

Faidr. Od Prótagory, Sókrate, nebyly nějaké takové věci?

Sókr. Jakási „*Správnost jazyka*“, hochu, a mnoho jiného krásného. Avšak nad žalnými řečmi, vláčenými ke stáří a chudobě, panuje svým uměním, jak se mi zdá, síla muže Chalkédonského;[83] ten muž zároveň dovede množství rozjitřiti, a zase rozjitřené kouzelnými slovy tišiti, jak sám pravil; také nejpůsobivěji umí osočovati, i osočování, ať to je kdekoli, vyvrátit. A dále, co se týče konce řečí, podobá se, že všichni společně

mají totéž mínění; jedni mu říkají *závěr*, jiní mu dávají jiné jméno.

Faidr. Myslíš způsob uvésti na konci posluchačům na paměť stručně všechny jednotlivé myšlenky o předmětu řeči?

Sókr. Ano, to myslím, a máš-li ty ještě něco jiného říci o řečnickém umění –

Faidr. Jen maličkosti, které nestojí za řeč.

268 *Sókr.* Nuže maličkosti nechme být; ale raději se podívejme při světle na tyto věci, jaký a kdy mají umělecký význam.

Faidr. Ba velmi silný, Sókrate, jistě aspoň ve shromážděních lidu.

Sókr. Ano, mají. Než podívej se i ty, vzácný příteli, zdali se snad i tobě jeví jejich osnova tak řídkou jako mně.

Faidr. Jen ukazuj.

Sókr. Nuže, pověz mi toto. Kdyby někdo přišel k tvému příteli Eryximachovi nebo k jeho otci Akúmenovi[84] a řekl: „Já umím podávat tělům takové prostředky, že je podle své vůle
b zahřívám i chladím, a kdykoli se mi uzdá, způsobuji zvracení nebo také průjem a velmi mnoho jiných takových věcí; a když to umím, soudím, že mám právo být lékařem a také dělat lékařem jiného, komukoli bych odevzdal znalost těchto věcí." – Co by asi na to řekli?

Faidr. Co jiného, nežli že by se otázali, zdali kromě toho také ví, u kterých lidí a kdy má dělat jednotlivé z těchto věcí a v které míře.[85]

Sókr. A kdyby tu odpověděl: „Nikoli, ale soudím, že ten,
c kdo se tomu ode mne naučí, má sám být schopen dělat, nač se tážeš."

Faidr. Myslím, že by řekli, že ten člověk blázní, a když se o něčem dočetl někde v knize, nebo když se mu náhodou dostaly do rukou nějaké lékařské prostředky, že se domnívá, že se stal lékařem, ačkoli nerozumí ničemu z toho umění.

Sókr. A co kdyby někdo přišel zase k Sofokleovi a Euripidovi a tvrdil, že umí o malé věci skládati tuze dlouhé řeči a o velké

zase docela krátké, a to podle své vůle řeči žalostné a naopak zase strašlivé a hrozivé, i všechny jiné takové věci, a že myslí, d
když tomu vyučuje, že je učitelem skládání tragédie?

Faidr. I ti by se, Sókrate, myslím, smáli tomu, kdo si myslí, že tragédie je něco jiného než sestavení těchto složek, tvořené tak, aby se hodily k sobě vespolek i k celku.

Sókr. Ale myslím, že by se na něj hrubě neobořili, nýbrž by mu odpověděli jako hudebník, který by se setkal s mužem myslícím o sobě, že je odborníkem v harmonii, protože prý ví, jak se ladí struna na tón co nejvyšší a nejhlubší; ten by také ne- e
řekl prudce: „Nešťastníče, blázníš!", nýbrž odpověděl by, jakožto člověk músický, vlídněji: „Dobrý muži, je sice nutné umět i tyto věci, když chce člověk být odborníkem v harmonii, ale není vyloučeno, že kdo má tvé vzdělání, nerozumí harmonii ani dost málo; ty totiž máš znalosti, které jsou nutnou přípravou k harmonii, ale ne znalosti o harmonii."

Faidr. Zcela správně.

Sókr. Nuže, tak by i Sofoklés řekl o člověku, který by před 269
nimi ukazoval své dovednosti, že zná přípravné věci k tragédii, ale ne tragické umění, a Akúmenos, že zná přípravné věci k lékařství, ale ne lékařství.

Faidr. Docela tak.

Sókr. A představme si *medomluvného Adrasta*[86] nebo i Periklea, kdyby tak slyšeli o těch překrásných umělostech, které jsme právě probírali – o tom *stručném slohu* a *obrazném slohu* a o všech jiných, které jsme probrali a o kterých jsme řekli, že si je musíme na světle prohlédnout. Zdalipak by zlobně, jako já b
a ty, z hrubosti řekli nějaké nezdvořilé slovo proti těm, kteří ty věci napsali a vyučují jim jako rétorickému umění, či by při své větší moudrosti ještě i nás pokárali řkouce: „Faidre a Sókrate, nesmíte se horšiti, nýbrž musíte odpouštět, jestliže někteří z neznalosti dialektiky se ukázali neschopnými určiti, co je rétorika, a jestliže se pro tento nedostatek domnívali, že již vynalezli rétoriku, když mají nutné přípravné znalosti c

k tomu umění; i to, že si myslí, když učí těmto věcem jiné, že je dokonale vyučili rétorice, avšak co se týče toho, aby se jednotlivých z těch věcí užívalo přesvědčivě a aby z nich byl sestavován celek, to že není nic těžkého a že si to mají jejich žáci opatřiti při svých řečech sami od sebe."

osvojení si rétoriky

Faidr. Ba věru, Sókrate, již tomu tak nějak bude s tím uměním, kterému tito muži vyučují jakoby rétorice a o kterém tak píší, a mně se zdá, že jsi řekl pravdu; ale jak a odkud by tedy
d bylo možno si opatřiti umění řečníka vskutku odborného a přesvědčivého?

a) zápasník

Sókr. S možností státi se dokonalým zápasníkem má se to, Faidre, pravděpodobně – nebo snad i nutně – jako s ostatními věcmi: je-li ti dána od přírody řečnická schopnost, budeš proslulým řečníkem, jestliže přibereš nauku a cvik; avšak které z těchto podmínek se ti bude nedostávat, po té stránce budeš nedokonalý. Pokud však jde při tom o umění, nevidím správnou cestu k němu tam, kudy se ubírá Lysias a Thrasymachos.

Faidr. Nuže tedy kde?

e *Sókr.* Skoro se zdá, můj milý, že se Periklés podle všeho

b) Periklés

osvědčil ze všech nejdokonalejším v umění řečnickém.

Faidr. Proč to?

Sókr. Všechna umění, která jsou veliká, potřebují také důvtipného mluvení a nad zem hledícího zkoumání o přírodě;
270 neboť odtamtud odněkud, jak se podobá, vchází do nich tato povýšenost mysli a všestranná účinnost. To si získal také Periklés ke svému nadání. Stalo se to, myslím, tím, že se setkal s Anaxagorou,[87] který byl takový; tu se naplnil zájmem o věci nad zemí, přišel k podstatě rozumu a nerozumu, o kterýchžto věcech tak obšírně vykládal Anaxagoras, a odtamtud zatáhl do řečnického umění, co bylo prospěšné.

Faidr. Jak to myslíš?

b *Sókr.* Bezpochyby je tomu stejně s lékařským uměním jako

c) lékaství

s rétorikou.

Faidr. Jak to?

Sókr. V obém je třeba rozebrati přirozenost – v onom těla, v této duše –, jestliže chceš působit netoliko obratností a zkušeností, nýbrž uměním, a takto tělu zjednat zdraví a sílu podáváním léků a výživy, duši pak podáváním řádných řečí a činností dát přesvědčení, které bys chtěl, a zdatnost.

Faidr. Je tomu aspoň pravděpodobně tak, Sókrate.

Sókr. Nuže, myslíš, že je možné vypozorovati přirozenost c duše tak, aby to stálo za řeč, bez přirozenosti celku?

Faidr. Máme-li něco věřit Hippokratovi,[88] jednomu z asklépiovců,[89] ani o tělu nelze nabýt znalosti bez tohoto postupu.

Sókr. Ano, příteli, to praví dobře; avšak jistě je třeba kromě Hippokrata ptát se i rozumu a pozorovat, zdali s ním souhlasí.

Faidr. Tak jest.

Sókr. Nuže tedy pozoruj, co asi praví o přirozenosti Hippokratés a zdravý rozum. Bezpochyby je třeba takto uvažovat o přirozenosti čehokoli; za prvé, zdali je to, v čem budeme d chtít sami být odborníky i být schopni dělat odborníkem jiného, jednoduché či složené, dále pak, jestliže to je jednoduché, zkoumat, jakou má přirozenou způsobilost k činnosti a vzhledem k čemu nebo jakou k trpění a od čeho, pakli však má více složek, spočítati je a u každé uvidět právě to, co u jednoduchého; kterou z nich je přirozeně způsobilé k činnosti a k jaké, nebo kterou je způsobilé trpěti a co a od čeho.

Faidr. Skoro se zdá, Sókrate.

Sókr. Jistě aspoň by se postup bez těchto zřetelů podobal jakoby chůzi slepého. Ale ten, kdo sleduje něco odborně, ať je to e cokoli, věru nemá být přirovnáván k slepému ani k hluchému, nýbrž je patrno, že jestliže kdo bude někomu podávat odborný výklad o řečnictví, ukáže přesně jsoucnost přirozené podstaty toho, čemu bude podávat řeči; a to bude bezpochyby duše.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Proto tedy je všechno jeho úsilí napjato k tomuto před- 271 mětu; neboť se snaží způsobiti v něm jisté přesvědčení. Tak?

Faidr. Ano.

Sókr. Je tedy patrno, že Thrasymachos, i kdokoli jiný bude vážně podávat řečnické umění, nejprve se vší přesností napíše o duši a způsobí, aby bylo viděti, zdali to je svou přirozeností věc jedna a sobě stále podobná, či podle podoby těla složitá; neboť to znamená, jak myslíme, ukazovat přirozenou povahu.

Faidr. Ano, docela tak.

Sókr. Za druhé pak, čím je přirozeně způsobilá k činnosti a k jaké, nebo k trpění a od čeho.

Faidr. Jak by ne?

b *Sókr.* Za třetí pak, roztříděv druhy řečí i druhy duše a jejich rozličné stavy, probere všechny příčinné vztahy, uváděje ve vhodné spojení pokaždé jedno s druhým a vykládaje, za jakých podmínek, hledíc k jakosti duše i k jakosti řečí, a z které příčiny nutně jedna duše se dává přesvědčiti a druhá zůstává nepřesvědčena.

Faidr. Jistě aspoň by se to takto mělo nejkrásněji, jak se podobá.

Sókr. A tak, příteli, cokoli se bude jinak přednášet nebo vykládat, nikdy nebude vyloženo nebo napsáno odborně, ani
c toto, ani nic jiného. Ale ti, kteří nyní spisují řečnické učebnice a které ty jsi slyšel, jsou šibalové a dělají tajnosti, ačkoli mají výborné znalosti o duši; dokud tedy nebudou tímto způsobem mluvit a psát, nevěřme jim, že píší odborně.

Faidr. Kterým to způsobem?

Sókr. Povědětí samo slovné znění by nebylo nasnadě; ale jsem ochoten říci, jak je třeba psát, má-li to být, pokud je možno, odborné.

Faidr. Tedy mluv.

Sókr. Protože je působnost řeči kouzelnické vedení duší, *psychagógia*, je nutné, aby ten, kdo chce být odborníkem
d v řečnictví, věděl, kolik druhů má duše. Jest pak jich tolik a tolik a jsou takové a takové, a tím se jedni lidé stávají takovými a druzí zase takovými; a když jsou tyto druhy takto rozděleny, jest zase tolik a tolik druhů řečí, každý jisté ja-

kosti. A tu lidé jednoho druhu dávají se snadno přivésti k jistým přesvědčením jistými řečmi z jisté příčiny, kdežto lidé jiného druhu těmi prostředky ne. Jest tedy třeba tyto věci si náležitě uvědomit, potom je pozorovat v praktických případech a jak jsou prakticky prováděny, a přitom být schopen je bystře e sledovat smyslovým vnímáním; jinak nemůže ještě vědět nic více, než co mu daly řeči, které tehdy poslouchal u svého učitele. Když pak dovede náležitě říci, jaký člověk od jakých řečí bývá přesvědčován, a když je schopen člověka, když se s ním setká, rozpoznávat a sám sobě dokázat, že to je ta a ta povaha, 272 o které byly tehdy ty výklady, nyní ve skutečnosti vedle něho přítomná, které je třeba dáti tyto jisté řeči tímto způsobem za účelem přemluvení o těchto věcech – když už má všechny tyto podmínky a k tomu přibere znalost příležitostí, kdy je čas mluvit a kdy řeči se zdržet, a co se týče stručného slohu, lítostivého slohu, slohu vzrušujícího a všech jednotlivých druhů řečí, kterým se naučil, když rozezná jejich včasnost a nevčasnost, tehdy je to umění vypracováno krásně a dokonale, dříve však nikoli. Ale kdykoli by někomu řečnícímu nebo vyučujícímu nebo píšícímu některá z těch věcí chyběla a on tvrdil, že mluví b podle pravidel umění, vyhrává ten, kdo mu nevěří. „Nuže tedy co?" – řekne snad náš spisovatel – „toto je vaše mínění, Faidre a Sókrate? Nemá se snad přijmout nějaký jiný výklad řečnického umění?"

Faidr. Jinak je vykládat je, Sókrate, asi nemožno; ovšem není to patrně malá věc.

Sókr. Máš pravdu. Právě proto je třeba všechny výklady obracet sem a tam a zkoumat, zdali se někde neukazuje snadnější a bližší cesta k tomu umění, abychom si nadarmo neza- c cházeli dlouhou a drsnou, když můžeme jít krátkou a hladkou. Ale víš-li snad o nějaké pomoci, od Lysii nebo od někoho jiného, vzpomínej si a pokus se ji povědět.

Faidr. Jde-li o pokus, to bych věděl, ale takto a hned nyní, to nevím.

Sókr. Chceš tedy, abych já ti pověděl jakýsi výklad, který jsem slyšel od jistých mužů zabývajících se těmito věcmi?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Aspoň se říká, Faidre, že je spravedlivo hájiti i věc vlka.

d *Faidr.* Dělej tak i ty!

Sókr. Nuže, tedy tvrdí, že se tyto věci naprosto nemají brát tak vážně a že není třeba vodit vzhůru k cíli tak dlouhými zatáčkami; neboť naprosto je tomu tak, jak jsme řekli již na počátku tohoto výkladu, že nemusí mít nic společného s pravdou, kdo chce být náležitým odborníkem v řečnictví, když jde o věci spravedlivé nebo dobré nebo i o lidi, kteří jsou takoví buď přirozeností, nebo výchovou. Neboť na soudech prý nikomu vůbec nic nezáleží na pravdě těchto věcí, nýbrž na tom, co

e je přesvědčivé; to pak je pravděpodobnost a té musí dbáti, kdo chce řečnit odborně. Naopak někdy se nemají povídati ani vykonané činy,[90] není-li jejich vykonání podobno pravdě, nýbrž věci pravděpodobné, i v žalobě i v hájení, a vším způsobem má řečník sledovat pravděpodobnost, nadobro nechaje být

273 pravdu; neboť v pravděpodobnosti, pronikající celou řeč, prý záleží veškeré umění.

Faidr. Přednesl jsi, Sókrate, doslova to, co říkají ti, kteří si osobují, že jsou odborníky v řečnickém umění. Vzpomněl jsem si totiž, že jsme se v dřívější části své rozmluvy dotkli takovéto otázky; pro ty, kdo se těmi věcmi zabývají, je to, jak se zdá, něco ohromně důležitého.

Sókr. Nuže, aspoň samého Teisiu máš důkladně probraného; ať nám tedy řekne Teisias i to, zdali pravděpodobným rozumí

b něco jiného nežli mínění množství.

Faidr. Co také jiného?

Sókr. On vynalezl a napsal tento, jak se podobá, moudrý a odborný příklad: jestliže slabý a přitom odvážný člověk ztluče silného a zbabělého, vezme mu plášť nebo něco jiného a pak je předváděn před soud, tu prý nemá mluvit ani jeden ani

druhý pravdu, nýbrž ten zbabělý má tvrdit, že nebyl ztlučen od jediného toho odvážného, kdežto druhý má naopak dokazovat, že byli sami dva, a užít onoho důkazu „jakpak bych se byl já, c takový slaboch, odvážil na takového siláka?"; a ten první nebude mluvit o své zbabělosti, nýbrž snaže se uváděti nějakou jinou nepravdu bezpochyby by dal svému protivníku zase příležitost k nějakému důkazu. I v ostatních případech jsou řeči pronášené podle pravidel umění asi takovéto. Či ne, Faidre?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Ach, to bylo, jak se podobá, hrozně skryto to umění, které vynalezl Teisias nebo někdo jiný, ať je to kdokoli a ať má rád jakékoli jméno. Avšak, příteli, máme my jemu říci, či ne –

Faidr. Co? d

Sókr. Toto: „Teisio, my již dávno tvrdíme – ještě dříve, nežli jsi vystoupil ty –, že tato pravděpodobnost vzniká u lidí patrně pro podobnost s pravdou; a o podobnostech jsme právě vyložili, že je všude dovede nejlépe nalézati ten, kdo zná pravdu. Proto jestliže chceš říci o umění řečnickém něco jiného, poslouchali bychom; pakli ne, uvěříme tomu, co jsme před chvílí vyložili, že jestliže někdo nerozpočítá přirozené povahy svých e posluchačů a nebude schopen rozdělovati jsoucna podle pojmových druhů a jedno každé zvlášť ukládati do rozsahu jedné ideje, nikdy nebude odborníkem v umění řečnickém, pokud to je člověku možno. Těchto znalostí nikdy nenabude bez veliké námahy; a té nemá rozumný člověk podstupovat pro řečnění a jednání v lidské společnosti, nýbrž aby byl schopen mluviti věci milé bohům a také ve všem podle možnosti bohumile jednati.[91] Vždyť jak praví moudřejší než jsme my, rozumný člověk se nemá, Teisio, snažit dělati po vůli svým spoluslužebníkům, leda na druhém místě, nýbrž 274 pánům dobrým a dobrého rodu. Proto se nediv, že je ta cesta tak dlouhá; neboť pro veliké věci si musíme zacházeti, a ne jak se tobě zdá. Jak tvrdí náš výklad, jistě budou i tyto věci, bude-li kdo chtíti, nejkrásněji vyplývat z oněch."

Faidr. Podle mého mínění to jsou velmi krásná slova, Sókrate, jen jestliže to někdo dovede.

Sókr. Ale vždyť tomu, kdo se přičiňuje o krásné věci, je
b krásné i trpěti, cokoli by mu přišlo utrpěti.

Faidr. Ba jistě.

Sókr. Nuže tedy o řečnickém umění a neumění již dosti.

Faidr. Ano.

Sókr. Zbývá ještě výklad o náležitosti a nenáležitosti psaní, jak by se ho užívalo dobře a jak nenáležitě. Či ne?

Faidr. Ano.

Sókr. Nuže víš, jak se, pokud jde o řeči, nejlépe zavděčíš bohu, činností nebo mluvením?

Faidr. Nikoli, a ty?

c *Sókr.* Mohu vypravovat pověst, kterou jsem slyšel od starších, avšak co je na ní pravdy, to je jejich věc. Kdybychom tu pravdu nalezli sami, zdali pak by nám ještě něco záleželo na lidských domněnkách?

Faidr. Dal jsi směšnou otázku; než vypravuj, co jsi, jak praví, slyšel.

Mýtus o Theuthovi a Thamovi

Sókr. Slyšel jsem tedy, že v okolí Naukratidy v Egyptě žil kterýsi z tamějších starých bohů, jemuž je také zasvěcen pták, kterému říkají ibis; jméno samého boha prý bylo Theuth. Ten
d prý vynalezl nejprve nauku o číslech a počtářství i geometrii a astronomii, dále pak hru s kaménky na desce a v kostky, a zejména také písmo. Tehdy byl králem celého Egypta Thamus v tom velikém městě horní země, jež nazývají Řekové Thébami Egyptskými, a tomu bohu říkají Ammón. K němu přišel Theuth, ukázal mu svá umění a pravil, že by se měla rozšířit mezi ostatní Egypťany. Ten se otázal, jaký každé
e dává užitek, a při Theuthově výkladu podle toho, jak se mu co zdálo dobré nebo nedobré, jedno haněl a jiné chválil. Mnohé prý úsudky vyslovil Thamus Theuthovi o každém umění v tom i v druhém směru a bylo by obšírné je probrati. Když pak se jednalo o písmu, pravil Theuth: „Tato nauka,

králi, učiní Egypťany moudřejšími a pamětlivějšími, neboť byla vynalezena jako lék pro paměť a moudrost.“ Avšak Thamus řekl: „Veliký umělče Theuthe, jeden dovede přivésti na svět výtvory umění, druhý zase posouditi, kolik v sobě mají škody a užitku pro ty, kteří jich budou užívat; tak i nyní ty, jakožto otec písma, jsi z lásky o něm řekl pravý opak toho, co je 275
jeho skutečný význam. Neboť tato nauka zanedbáváním paměti způsobí zapomínání v duších těch, kteří se jí naučí, protože spoléhajíce na písmo budou se rozpomínat na věci zevně, z popudu cizích znaků, a ne zevnitř sami od sebe; nevynalezl jsi lék pro paměť, nýbrž pro upamatování. A co se týče moudrosti, poskytuješ svým žákům její zdání, ne skutečnost; neboť stanouce se sečtělými bez ústních výkladů, budou působit zdání, b
že jsou mnohoznalí, ačkoli budou většinou neznalí, a ve styku budou nepříjemní, protože z nich budou lidé zdánlivě vzdělaní místo lidí vzdělaných opravdu.“

Faidr. Sókrate, jak snadno ty skládáš egyptská i která ti libo jiná vypravování!

Sókr. Ve svatyni Dia Dódónského se vypravovalo,[92] přáteli, že první věštné řeči byly řeči dubu. Tedy tehdejším lidem, protože nebyli tak moudří jako vy mladí, při jejich prostotě stačilo slyšeti dub a skálu, jen když mluvily pravdu; ale tobě c
asi záleží na tom, kdo je ten, který mluví, a odkud, neboť nezkoumáš jedině to, zdali tomu je tak, či jinak.[93]

Faidr. Správně jsi mě šlehl a zdá se mi, že se to s písmem má tak, jak praví ten Théban.

Sókr. Tedy kdo se domnívá, že zanechal ve spisu učebnici umění, a také ten, kdo ji přijímá, jako by ze spisu mělo být něco jasného a trvalého, je asi pln veliké prostoduchosti a vskutku nezná výroku Ammónova, když se domnívá, že jsou psané výklady něco více než prostředek, aby upamatovaly d
toho, kdo věc zná, na látku, která je předmětem spisu.

Faidr. Zcela správně.

Sókr. To je asi, Faidre, hrozná vlastnost písma a doopravdy

přirovnání písma k malířství

podobná malířství. Neboť výtvory malířství stojí sice jako živé, ale když se jich na něco otážeš, velmi velebně mlčí. Právě tak i napsané výklady; myslil bys, že za jejich slovy je nějaké myšlení, ale když se otážeš na něco z jejich obsahu, chtěje se
e o tom poučiti, ukazuje takový výklad vždy jenom jedno a totéž. Když pak je jednou napsán, povaluje se všude každý napsaný výklad stejně u těch, kteří věci rozumějí, jako u těch, kteří s tím nemají nic společného, a neví, ke komu má mluvit a ke komu ne. A když se s ním neslušně jedná a neprávem je potupen, vždy potřebuje pomoci svého tvůrce; neboť sám není schopen ani se ubránit ani si pomoci.

Faidr. I to jsi řekl zcela správně.

276 *Sókr.* A což, máme se dívat na jiný výklad, který je pravorodným bratrem tohoto, jakým způsobem vzniká a oč je svým základem lepší a působivější než onen?

Faidr. Který to myslíš a jakže vzniká?

Sókr. Ten, který ve spojení s věděním se píše do duše učícího se člověka, který je schopen sám sobě pomoci a který ví, ke komu se má mluvit a ke komu mlčet.

ruzné typy zacházení s recí

Faidr. Myslíš patrně živou a oduševnělou řeč člověka vědoucího, kdežto řeč napsaná by se právem nazývala jejím obrazem.

Sókr. Docela tak. Nuže, řekni mi toto: zdalipak rozumný
b rolník, když má semena, na kterých mu záleží a z kterých by chtěl mít úrodu, vážně je zasévá v létě do Adónidových zahrad a má radost,[94] když vidí, že se ty zahrady již v osmi dnech stávají krásnými, či koná tyto věci, když je dělá, jen jako hru a pro oslavení svátku, kdežto semena, o která má vážný zájem, zasije podle pravidel rolnického umění do příslušné půdy a je spokojen, když jeho setba uzraje v osmém měsíci?

c *Faidr.* Bezpochyby by jednal takto, Sókrate, jedno by dělal vážně a druhé tím druhým způsobem, jak pravíš.

Sókr. A o tom, kdo má vědění o věcech spravedlivých, krásných a dobrých, si máme myslit, že má méně porozumění pro svá semena než ten rolník?

Faidr. Nikoli.

Sókr. Nebude je tedy vážně *psát do vody*,[95] rozsévaje je černí a třtinou s výklady, které nejsou schopny samy sobě slovem pomáhati a nejsou schopny náležitě poučit o pravdě.

Faidr. Nikoli, aspoň to nelze čekat.

Sókr. Jistě ne, nýbrž ty zahrádky v podobě spisů bude zasé- d
vat, jak se podobá, jen pro hru, a když bude psát, bude psát s tímto účelem, střádaje i sobě připomínky pro dobu, až přijde do stáří zapomnětlivosti, i každému jdoucímu po téže stopě, i bude se s potěšením dívat na jejich útlé klíčení. A když se jiní budou bavit jinými zábavami, dopřávajíce si pitek a všech jiných věcí s tím příbuzných, tehdy on, jak se podobá, místo těchto zábav bude trávit svůj čas v těch hrách, o kterých mluvím.

Faidr. Překrásnou to stavíš zábavu, Sókrate, vedle nízké, zá- e
bavu člověka, který dovede provádět spisovatelskou hru, vymýšleje řeči o spravedlnosti i o jiných věcech, které uvádíš.

Sókr. Jest tomu, milý Faidre, tak; avšak mnohem krásnější je, myslím, vážná práce věnovaná těmto věcem, když někdo vezme příhodnou duši a dialektickým uměním zasazuje a zasévá do ní s věděním řeči, které jsou schopny pomáhati sobě samým i svému zasévači a nejsou neplodné, nýbrž mají símě, 277
z něhož vyrůstají v jiných myslích zase jiné řeči, schopné takto udržovati to símě stále nesmrtelným, a způsobují tomu, kdo je v sobě má, nejvyšší štěstí, jaké je člověku možné.

Faidr. Ano, toto je ještě mnohem krásnější.

Sókr. Když jsme se tedy shodli o těchto věcech, můžeme již nyní, Faidre, rozhodovat i tam o těch.

Faidr. O kterých?

Sókr. O těch, které jsme chtěli uvidět a pro které jsme se dostali k této věci, abychom vyšetřili výtky činěné Lysiovi pro spisování řečí a také řeči samy, pokud jsou psány odborně b
a pokud bez odborného umění. Nuže, co se týče odbornosti a neodbornosti, zdá se mi, že je náležitě objasněno.

Faidr. Ano, uzdálo se to, ale upamatuj mě znova, jak.

Sókr. Nejprve máme znát pravou podstatu všech jednotlivých věcí, o kterých mluvíme nebo píšeme; máme se stát schopnými vymezovati všechno samo o sobě a naučit se po vymezení zase děliti podle pojmových druhů až k nedělitelnému; týmž způsobem také nabýti důkladného názoru o přirozené povaze duše, a nalézajíce pro každou povahu druh k ní přiměřený, takto zařizovat a upravovat řeč, dávati složité duši složité řeči a hrající všemi harmoniemi, jednoduché duši pak řeči jednoduché. Dokud se to nestane, dříve nebude možno, aby byl rod řečí zpracován odborně tou měrou, pokud to je v jeho přirozené povaze, ani pro vyučování ani pro přesvědčování. Tak nám ukázal celý předcházející výklad.

Faidr. Dozajista se nám to nějak takto objevilo.

Sókr. A jak dále, co se týče toho, zdali je pronášení a psaní řečí něco krásného, či ošklivého a za jakých okolností by to právem bylo nebo nebylo pokládáno za předmět hany?[96] Zdalipak neukázal výklad podaný o málo výše –

Faidr. Co?

Sókr. Že ať již Lysias nebo někdo jiný někdy psal nebo bude psát, buď soukromě nebo ve veřejné činnosti, skládaje návrh zákonů a spisuje tak spis politický, a domnívá se, jako by v něm byla nějaká veliká jistota a jasnost, že vzniká takto úhona pro pisatele, ať již to někdo říká nebo ne. Neboť nemít ani zdání o spravedlivém a nespravedlivém i zlém a dobrém je věc, která doopravdy nemůže uniknout hanbě, ani kdyby to všechen dav pochválil.

Faidr. To jistě ne.

Sókr. Opakem takového spisovatele je ten, kdo soudí, že v psaném výkladu o každé věci je mnoho hravosti a že nikdy nebyla napsána žádná skladba, ani ve verších ani bez verše, která by stála za velkou a vážnou práci, ani žádná taková řeč že nebyla pronesena – tak jako byly proneseny ty odříkávané řeči bez předcházejícího dotazování a bez snahy poučit, jen pro přemluvu –, nýbrž že

nejlepší ze spisů jsou vskutku jen prostředkem upamatování pro lidi vědoucí; kdo soudí, že ve výkladech vyučovacích a pronášených pro učení a vskutku psaných do duše, ve výkladech o spravedlivém a krásném a dobrém, že jedině v těch je jasnost, dokonalost a to, co stojí za vážnou práci; kdo soudí, že takovéto výklady mají být nazývány jakoby jeho zákonnými syny – nejprve ten výklad, který je v něm samém, když jej v sobě nalezne, potom ty, které se snad zrodily jako jeho potomci a zároveň bratři v jiných duších jiných lidí podle jejich hodnoty –, kdežto těch ostatních výkladů nedbá. Tento a takový muž, Faidre, je asi ten, jakým bychom si ty i já přáli se stát.

Faidr. Dozajista já chci a přeji si, co pravíš.

Sókr. Nuže, již dosti té zábavné hry, kterou nám způsobila otázka o řečech. A ty jdi a pověz Lysiovi, že my dva, sestoupivše ke zřídlu a svatyni nymf, uslyšeli jsme řeči, které nám ukládaly pověděti Lysiovi a všem jiným skladatelům řečí, i Homérovi a všem jiným skladatelům básní, buď prostých nebo se zpěvem, a za třetí Solónovi a každému, kdo napsal spisy v oboru výkladů politických, nazývaje je zákony: jestliže některý z nich složil tyto spisy tak, že věděl, v čem je pravda, a byl s to jim pomáhat, přistupuje ke zkoušení jejich předmětu, a je schopen sám svým výkladem dokázat malou cenu napsaných věcí, takovému muži nemá být dáváno žádné z jmen u nás běžných, nýbrž jméno toho, čemu věnoval své snahy.

Faidr. Která tedy jména mu dáváš?

Sókr. Nazývati ho moudrým je podle mého zdání, Faidre, mnoho a sluší jedinému bohu; avšak nazývati ho buď přítelem moudrosti, filosofem, nebo tak nějak, to by se i pro něho lépe hodilo a také by lépe znělo.

Faidr. A to není nijak nemístné.

Sókr. Naopak zase toho, kdo nemá cennějších věcí než ty, které složil nebo napsal, dlouhý čas to obraceje sem a tam, dohromady to slepuje i rozbíraje, toho jistě asi právem nazveš básníkem nebo spisovatelem řečí nebo skladatelem zákonů?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. To tedy pověz svému druhu.

Faidr. A co ty? Jak uděláš? Vždyť ani tvého druha nesmíme přejíti bez povšimnutí.

Sókr. Kterého to?

Faidr. Krásného Isokrata.[97] Co oznámíš jemu, Sókrate? Kým ho nazveme?

Sókr. Mlád ještě je Isokratés, Faidre; co však o něm věštím,
279 jsem ochoten říci.

Faidr. Nuže co?

Sókr. Podle mého zdání je svým přirozeným založením lepší, než aby byl uváděn v poměr s řečmi Lysiovými, a mimoto má ušlechtilejší povahu. Proto by nebylo nic divného, kdyby s postupem věku v tom samém oboru písemnictví, v kterém nyní pracuje, vynikl více než nad děti nad ty, kteří se kdy pokusili o slovesné skladby, a také kdyby mu tato činnost nestačila a nějaká vyšší snaha ho vedla k větším věcem; jest totiž, příteli, od přírody jakási filosofická láska k moudrosti v mysli toho muže. Toto
b tedy vyřizuji já od těchto zdejších bohů Isokratovi jakožto svému miláčku, ty pak ono také svému miláčku Lysiovi.

Faidr. Stane se tak; než pojďme, když také vedro se již zmírnilo.

Sókr. Neslušelo by se, abychom se před odchodem k těmto bohům zde pomodlili?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Ó milý Pane i ostatní bozi těchto míst, dejte mi, abych se stal krásným ve svém nitru; a to vnější, co mám, ať mi je
c v přátelství s nitrem. Za boháče ať pokládám moudrého; a zlata ať mám takové množství, jaké by neunesl ani neuvezl nikdo jiný než člověk rozumný.

Máme si žádat, Faidre, ještě něčeho jiného? Mně totiž tato má modlitba stačí.

Faidr. Modli se o to spolu i pro mne; neboť věci přátel jsou společné.

Sókr. Pojďme.

Tehdáž Kronovec Zeus vzal nadobro Glaukovi rozum,
protože s Tydeovcem se nezdráhal změniti výzbroj,
za zlatou bronzovou dostal – vzal za devět krav –
dal za sto.

87 Aias, po Achilleovi nejstatečnější z řeckých hrdinů před Trójou, měl veliký, neprorazitelný štít, složený ze sedmi hovězích kožích.

88 Poteidaia, korinthská osada na chalkidickém výběžku Pallléné, byla členem athénského námořního spolku, ale r. 431 od Athén odpadla; Athéňané poslali proti ní válečnou výpravu a r. 429 jí dobyli.

89 Verš z *Od.* IV, 242, jímž začíná Helena vypravovat o tom, jak se Odysseus vloudil do Tróje.

90 Iónové byli na oné výpravě mezi spojenci Athéňanů.

91 U Délia, v Boiótii, byli Athéňané poraženi za války peloponnéské r. 424 př. Kr.

92 Athénský vojevůdce; podle něho je pojmenován Platónův dialog o statečnosti.

93 Míněn je verš Aristofanových *Oblaků*, 361, kde sbor praví k Sókratovi: „tobě, že se nadýmáš na ulicích a koulíš očima a neobut snášíš mnoho zlého a nad námi se vznešeně tváříš".

94 Brasidas byl vynikající vojevůdce spartský v první části peloponnéské války.

95 Nestór, nejstarší a nejzkušenější z řeckých králů před Trójou, a Anténór, šlechtic trójský, původce návrhu, aby Trójané vydali Řekům Helenu, jsou srovnáváni s Perikleem pro svou rozumnost a samostatnost úsudku.

96 Charmidés byl Platónův strýc z matčiny strany. Platón podle něho pojmenoval dialog, v kterém Charmidés vystupuje jako mladý krasavec, který působí i na Sókrata mocným dojmem.

97 Tento Euthydémos, rozdílný od sofisty, podle kterého je pojmenován Platónův dialog, byl podle vypravování Xenofóntova od Sókrata vyléčen ze své domýšlivosti a zcela k Sókratovi přilnul.

Faidros

1 Lysias byl vynikající athénský rétor, který se narodil asi r. 445 př. Kr. Zahýval se hlavně spisováním soudních řečí pro strany. Jeho řeči se vyznačují slohem prostým a jasným.

2 Akúmenos byl známý lékař, otec lékaře Eryximacha, uvedeného v *Symposiu*.

3 Tj. v Athénách; Lysias bydlil bezpochyby v Peiraieu jako jeho otec Kefalos, uvedený na začátku Platónovy *Ústavy*.

4 Snad týž Epikratés, který je jmenován v Aristofanových *Ženách na sněmu*, 71, rétor a démagóg.

5 Morychos byl pověstný tím, že vedl okázalý dům.

6 Míněno je Olympieion, posvátný okres olympského Dia v jihovýchodní části Athén u řeky Ilisu. Chrám s korinthskými sloupy, z něhož se dodnes zachovaly vynikající zbytky, byl vystavěn až v době hellénistické. Za doby Platónovy tam stál nedokončený chrám, založený tyranem Peisistratem.

7 Citát z Pindarových *Isthmií*, I, zač.:

Matko má, zlatoštítá Thébo, tvou věc budu pokládat
za přednější i nad zaměstnání.

8 Megary je město asi 30 km západně od Athén v krajině Megaridě.

9 Hérodikos ze Sélymbrie, vrstevník Sókratův, byl učitelem tělesné výchovy a zakladatelem léčebné gymnastiky. Ironicky se o něm zmiňuje Platón v *Ústavě*, 406a.

10 Pověstné zaříkávání Sókratovo, místo „při Diovi", „při Héře" apod.

11 Korybanti byli kněží maloasijské bohyně Kybely; při jejich

kultovních úkonech byla hlavní složkou pronikavá hudba. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 98 n.

12 Ilisos je říčka, tekoucí jihozápadním směrem na východním okraji Athén; pramení na Hyméttu a vlévala se snad do řeky Kéfisu nebo přímo do moře; nyní se ztrácí v polích. Viz F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 31.

13 Boreas byl bůh bouřlivého severního větru. Óreithyia byla dcera athénského krále Erechthea. Boreas ji podle mýtu unesl do svého domova v Thrakii. Za války s Peršany pomohl prý Boreas Athéňanům a ti mu za to postavili u Ilisu oltář. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*.

14 Agra byla staroattická bohyně, jejíž jméno se stalo epitetem bohyně Artemidy, zvané Agrotera. Ze svatyně, o které je tu řeč, se zachovaly do nové doby jen základy. O celém problému této svatyně jedná F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 347 n.

15 Farmakeia byla družka Óreithyiina; byla jí zasvěcena studánka blízko Ilisu.

16 (Hippo)kentauři byli mytičtí daimoni lesů a hor, podoby zpola lidské, zpola koňské; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 117–119.

17 Chimaira byla mytická nestvůra, vpředu lev, vzadu drak, uprostřed divoká koza; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 143.

18 Gorgony byly mytické nestvůry, okřídlené, se zvířecíma ušima, rozšklebenými ústy, s hady ve vlasech; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 146 n.

19 Pégasos byl podle mýtu okřídlený kůň Perseův; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 147 n.

20 Na Apollónově chrámu v Delfách byl nápis γνῶθι σεαυτόν = „poznej sám sebe".

21 Tyfón (Tyfaón, Tyfoeus) je mytická personifikace zhoubného vichru. Podle Hésioda je to obr se stem dračích hlav, který se chtěl zmocniti vlády nad bohy i lidmi, ale byl Diem přemožen a sražen do Tartaru; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie*

Řeků a Římanů, str. 81. V řeckém originálu je tu slovní hříčka, neboť jméno Tyfón a slova ἐπιτεθυμμένος („soptící") i ἄτυφος („nesoptivý") jsou odvozena od téhož kořene, znamenajícího představu dýmu a přeneseně nadutosti nebo vášně. Protože se v češtině užívá slovesa „soptiti" přeneseně jen o hněvu, nevystihují v překladu adjektiva „soptivější" a „nesoptivý" výrazy originálu se všemi jejich významy.

22 Není to naše vrba, *salix*, nýbrž tzv. mořská vrba (strom Abrahamův, drmek – všechny tyto tři názvy jsou uvedeny v českém vydání *herbáře Mathiolova* z r. 1596), nazývaná u Řeků jednak λύγος, jednak ἄγνος, lat. *vitex* (botan. *vitex agnus castus*). Je to keř vysoký 2–4 m, vyskytující se v zemích kolem Středozemního moře, na Krymu a v střední Asii. Roste u potoků a řek a kvete uprostřed léta fialově, modře, růžově nebo bíle. Řekové přičítali tomuto keři zvláštní účinek na udržení pohlavní cudnosti.

23 Míněny jsou votivní figurky, obyčejně z pálené hlíny, a sošky bohů, jaké byly ukládány na posvátných místech.

24 Achelóos je největší řeka v Řecku, zvaná nyní Aspropotamo. V mytologii to byl bůh, otec a král všech řek, pramenů i jejich božstev. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 92 n.

25 Vytržení, do jakého se dostávali lidé při orgiích konaných na počest boha Bakcha = Dionysa. Srv. pozn. 11 o korybantském vytržení.

26 Archonti, nejvyšší úředníci v Athénách, přísahali před nastoupením úřadu, že budou spravedlivě úřadovat podle zákonů, že nebudou přijímat ve svém úřadování darů, a kdyby něco vzali, že věnují do Delf zlatou sochu.

27 Kypselovci byli rod samovládců v Korinthu; Kypselos se tam zmocnil vlády v polovici VII. stol. př. Kr., po něm vládl jeho syn Periandros, jeden ze sedmi mudrců. Z darů Kypselovců v Olympii byla zvláště pověstná „Kypselova skříň" z cedrového dřeva, ozdobená reliéfy ze zlata a slonoviny. Také se vypravovalo, že věnovali do Olympie velkou zlatou sochu Diovu z vděčnosti za to, že opět nabyli ztracené vlády.

28 Citát z Pindara, vyskytující se také v dialogu *Menón*, 76d.

29 O Ligyích se vypravovalo, že tak milují hudbu a zpěv, že u nich i v bojích bojuje jen polovice mužstva, kdežto druhá zpívá. Ligyes je řecký název italského národa Ligurů.

30 Spíše slovní hříčka než vážná etymologie; v překladu ji nelze napodobit.

31 V orig. νυμφόληπτος, tj. „uchvácený nymfami". Působením nymf se druhdy vysvětlovaly záchvaty chorobného pomatení smyslů i věšteckého vytržení, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*. Srv. dále *Phdr.* 241e.

32 Dithyramby byly sborové skladby, zpívané za průvodu aulu (píšťaly) k poctě boha Dionysa. Sókratés asi myslí dithyrambickou složkou své řeči ona silná slova *errómenós rhóstheisa*, podobně jako v dialogu *Crat.* 409c upomíná Hermogena na dithyramby slovo mnohonásobně složené. Neobvyklá slova, zejména složená, jsou uváděna jako znak dithyrambů u Aristotela a jiných kritiků.

33 Konec řeči Sókratovy „tak milovník miluje hocha" má v originále metrickou formu jako závěr epického hexametru; v překladu je to napodobeno.

34 Viz pozn. 31.

35 Simmias má úlohu podněcovatele řeči v dialogu *Faidón.*

36 Sókrates říkal, že se v něm občas ozývá „cosi daimonského" varující ho před jednáním, které by pro něho nebylo dobré; snad takto zastřeně nazýval hlas rozumu.

37 Ibykos z Rhégia byl lyrický básník v VI. stol. př. Kr., viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 56 n.

38 Básník sborové lyriky v VI. stol. př. Kr., viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 56. Vypravovalo se o něm, že oslepl, a když se dověděl, že byl oslepnutím potrestán héróinou Helenou za urážky, které o ní pronesl ve své básni, napsal novou báseň, palinódii, v níž ony urážky odvolal: do Tróje s Paridem nepřišla prý sama Helena, nýbrž její přízrak.

39 Také Homérovu slepotu vysvětlovala jedna pověst tak, že to byl trest za urážku Heleny.

40 Tento začátek řeči napodobuje palinódii (odvolávací báseň) Stésichorovu, srv. *Phaedr.* 243a–b.

41 Dódóna byla stará věštírna v krajině Épeiru; o ní viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 21.

42 Také zde, srv. pozn. 30, jde o etymologické hříčky, jakých je plin dialog *Kratylos*, a ne o vážně míněné etymologie.

43 Všechno, co náleží k pojmenování rodu „duše"; druhy duší jsou různé.

44 Přeloženo podle obecného čtení ἀεικίνητον, dosvědčeného i u Cicerona. L. Robin čte podle zlomku zachovaného na papyru z Oxyrhynchu 1016 αὐτοκίνητον, „co se samo pohybuje"; toto čtení je více nasnadě, ale právě proto je těžko soudit, že by bylo bývalo porušeno a změněno v ἀεικίνητον.

45 Obraz pro mínění, že duše má tři části (stránky, schopnosti): rozum (zde vozataj), tzv. thymos (část vznětlivou) a část žádostivou (dva koně). Tak vykládá Platón o duši např. v *Resp.* 436.

46 Míněno je dvanáct nejvyšších bohů olympských; zobrazeni byli na vlysu athénského Parthenónu, jak se dívají na slavnostní průvod o Panathénajích. Jsou to tam: Zeus, Héra, Arés, Démétér, Dionysos, Hermés, Athéna, Héfaistos, Poseidón, Apollón, Artemis, Afrodité. Místo Dionysa, který byl přijat mezi olympské bohy později, je v starším podání bohyně domácího ohně Hestia. V Athénách byl oltář zasvěcený „dvanácti bohům". Těch dvanáct bohů bývá také uváděno v souvislost s dvanácti souhvězdími zodiaku. Také u Platóna má ona objížďka bohů asi význam kosmologický; Hestia, která se jí neúčastní, znamená pak Zemi, lišící se – podle geocentrického názoru – od ostatních nebeských těles svou nehybností. Ale provésti kosmologický výklad ve všech jednotlivostech se nedaří.

47 Jsoucnost idejí.

48 Pojem *mínění* je tu, jako vždy u Platóna, ve výrazném protikladu proti pojmu *vědění*.

49 Adrasteia byla pokládána, podobně jako Nemesis, za bohyni přísné spravedlnosti; v jejím jméně byl cítěn význam „Ta, jíž nelze utéci". Zde je uvedena jako představitelka světového řádu, podobně jako jinde Ananké = Nutnost.

50 V místě *Phaedr.* 248d nepřidávám, jako činí podle Badhama Burnet, ἢ před γυμναστικοῦ.

51 To je první část dialektického poznávání, spojovati pozorované jednotliviny v jeden druh, nalézati v nich ideu; druhá část je rozbor, *diairesis*. Viz níže 265d n.

52 Proti Burnetovi čtu 250a αὐτῶν bez Hirschigova přídavku ἐν.

53 V řec. originále je cítit významnou souvislost mezi slovem *séma* = znamení, náhrobek, hrob, a *sóma* = tělo. Že tělo je hrobem duše, byla myšlenka školy pythagorejské. Srv. *Gorg.* 493, *Crat.* 400b.

54 Na místě *Phaedr.* 250d vynechávám Burnetovu pomlčku za slovem ἰόν.

55 Viz pozn. 42.

56 Podle πτερόν = péro.

57 Ganymédés byl sličný syn trójského krále Tróa; Zeus se do něho zamiloval, dal ho orlem unést na Olymp a ustanovil ho svým číšníkem; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 65 n.

58 Vztahuje se k třetici životů, o níž byla řeč výše 248e n.

59 V širším smyslu znamená to slovo pisatele řeči vůbec, v užším spisovatele soudních řečí pro strany na soudě.

60 Přeložil jsem podle smyslu řecké pořekadlo, slovně nám nesrozumitelné.

61 Politikovou skladbou se tu míní návrh zákona; i politik je v jistém smyslu logograf. Na konci této věty kladu místo Burnetovy tečky podle jiných vydavatelů otazník.

62 Ačkoli se již za doby Platónovy začaly konati schůze sněmu také

v divadle, jde na tomto místě spíše o obraz: návrh zákona je jako divadelní kus, jenž může buď mít úspěch, nebo propadnout.

63 Proti navrhovateli nového zákona mohl kdokoli vystoupit s žalobou pro nezákonné jednání; jestliže soud rozhodl v neprospěch navrhovatelův, byl navrhovatel trestán, obyčejně pokutou. Byl-li někdo takto trestán třikrát, ztrácel právo dávat návrhy.

64 Vynikající příklady „logografů" zákonodárců.

65 Citát z *Il.* II, 361.

66 Nejde tu o individuální výrok, nýbrž o typické stanovisko Sparťanů.

67 Tj. původce řečí, srv. co o něm praví Sókratés v místě *Phaedr.* 242a–b. Zejména v *Symp.* (177d) je Faidros nazván „otcem řeči".

68 Žertovný jinotaj, ukrývající pod hérójskými jmény osoby současného života; Faidros je ve své odpovědi odhaluje.

69 Palamédés byl hérós z trójského cyklu bájí, důmyslný rádce, vynálezce psaní, čísel, astronomie, psaných zákonů a jiných umění. Níže je řeč o elejském Palamédovi; z toho je patrno, že je Palamédem pojmenován elejský filosof Zénón, vynikající v rétorice svým uměním ukazovati věci ze dvou opačných stran (umění antilogické).

70 Jména vynikajících sofistů a rétorů; viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 147.

71 Viz pozn. 24.

72 Midas je pověstný svým zpozdilým přáním, aby se všechno, čehokoli se dotkne, proměnilo v zlato, i tím, že mu narostly oslí uši, když jako soudce v hudebním závodě rozhodl proti Apollónovi.

73 Dvě části dialektické činnosti, srv. pozn. 51.

74 Volně podle Homéra, *Od.* V, 193 = VII, 38.

75 Části uměle složené řeči podle rétorských učebnic.

76 Euénos byl elegický básník a sofista za doby Sókratovy.

77 Rozděluji otazníkem podle vydání Robinova.

78 Teisias ze Syrakús, žák Korakův, učil rétorice a napsal učebnici toho oboru; jeho žákem byl mimo jiné Gorgias. Viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 146.

79 Prodikos a Hippias z Élidy byli vedle Prótagory a Gorgii vynikající sofisté doby Sókratovy.

80 Tj. umění Pólova. Sofista a rétor Pólos byl žák Gorgiův; Platón ho uvádí v dialogu *Gorgias*.

81 Básník dithyrambů a rétor, učil o druzích slov a jejich estetických vlastnostech.

82 Podle Robina pokládám za název spisu; Burnet píše s malým začátečním písmenem.

83 Z Chalkédonu byl výše jmenovaný Thrasymachos.

84 Viz pozn. 2.

85 V místě *Phaedr.* 268c čtu infinitiv ποιεῖν, jejž Burnet z textu vylučuje.

86 Adrastos byl mytický král v Argu, vůdce výpravy „sedmi proti Thébám", viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 173. Spojení „medosladký jazyk Adrastův" se vyskytuje u básníka Tyrtaia. Ve spojení s Perikleem má jméno Adrastos asi význam jinotajný; někteří soudí, že jím je míněn řečník Antifón.

87 O tomto filosofu doby Perikleovy viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 76 n.

88 Podle zásady Hippokratovy školy, o níž viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 78 n., nelze léčiti jednu část těla bez léčení celého člověka.

89 Lékařské školy, z nichž byly v V. stol. př. Kr. zvláště slavné škola v Knidu a na ostrově Kós, pěstovaly kult boha lékařství Asklépia. Lékaři byli „žáci Asklépiovi".

90 V místě *Phaedr.* 272e čtu s Robinem podle rukopisu T αὖ τά místo Heindorfova a Burnetova čtení αὐτὰ τά.

91 Myšlenka, že se lidé mají pokládat za služebníky bohů a podle

toho jednati, je původu orfického a vyskytuje se u Platóna několikrát; srv. zejména v dialogu *Faidón* (62b nn.).

92 Viz pozn. 41.

93 Na místě 275c se odchyluji od Burneta v interpunkci a kladu po ποδαπός středník, po ἔχει tečku.

94 Jednou ze složek Adónidových svátků – o Adónidovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 45 n. – byly tzv. Adónidovy zahrady. Do nádob nebo do střepů naplněných hlínou byly nasety rychle klíčící rostliny, zejména fenykl a locika, a „zahrádky" takto vyrostlé byly nošeny na střechy domů a pak házeny do vody. Bylo to původně asi kouzlo, jímž se měl způsobit vzrůst úrody v příštím létě. U pravoslavných Rusů se až dosud zasévá několik dní před Velikonocemi do mělkých nádob, naplněných hlínou, oves, jenž v teple urychleně vyroste do výše 5–10 cm; do něho se pak ukládají barvená velikonoční vajíčka a staví se na velikonoční stůl.

95 „Psát do vody" je příslovečné rčení o marné činnosti, srv. „mluviti do větru".

96 Na místě 277d podle Robina kladu odchylně od Burneta po ἢ μή otazník.

97 Isokratés byl starší vrstevník Platónův, skladatel řečí, učitel řečnictví; fingovaná předpověď Sókratova o něm se nesplnila – Isokratés se filosofem nestal.

Alkibiadés I

1 Oslovení Alkibiada. Kleinias, Alkibiadův otec, padl v bitvě u Koróneie r. 446 př. Kr. Matka Alkibiadova se jmenovala Deinomaché.

2 Sókratés tu naráží na vnitřní hlas svého „daimonia".

3 Podle fikce dialogu koná se rozmluva Sókratova s Alkibiadem ještě za života Perikleova, tedy před r. 429, kdy Periklés zemřel. Alkibiadés, jenž se narodil asi r. 450, je tu představován jako mladý, ještě ne dvacetiletý muž; srv. 123d.

4 Věštci vskutku někdy vystupovali v Athénách při politických poradách. Jindy se obec usnášela dotázat se věštírny, zejména delfské, a měla také úředního vykladače věštných výroků.

5 Ochráncem přátelství byl zejména Zeus Filios.

6 Čtu podle interpunkce Stallbaumovy εἴτε ἀδικοῖο εἴτε μή, τότε λέγεις.

7 Hra v kostky (na šachovnici) byla u Řeků předmětem zvláštní nauky; tak v dialogu *Gorgias* (450d) ji Platón spojuje v jeden druh nauk s naukou o číslech, počtářstvím a geometrií.

8 Viz pozn. 1.

9 Narážka na místo v Euripidově tragédii *Hippolytos*, 350 nn., kde se Faidra vyznává chůvě ze své lásky k Hippolytovi (v překladu J. Krále):

> Chůva: *Co pravíš? Lásku že máš, dítě? Ke komu?*
> Faidra: *Jak zove se ten – Amazonin rozenec –*
> Chůva: *Snad Hippolytos?*
> Faidra: *Tys to řekla, a ne já.*

10 Místo Burnetovy tečky kladu po této větě otazník.

11 Co vyjadřujeme v překladu dvěma slovesy *jednati* a *žíti*, je v řečtině vyjádřeno jedním slovesem πράττειν, neboť εὖ

πράττω znamená i *dobře jednám* i *dobře se mám*. V dvojznačnosti tohoto rčení je jeden kořen Sókratovy a Platónovy etiky.

12 Peparéthos, jeden z ostrovů kykladských, proti Athénám příklad malé obce.

13 Pythokleidés z ostrova Keu byl vyhlášený hudebník a učitel hudby.

14 Damón byl slavný kitharista za doby Perikleovy.

15 Jmenovali se Xanthippos a Paralos.

16 Míněn je elejský filosof, žák Parmenidův. Pythodóros je jmenován také v dialogu *Parmenidés* jako hostitel elejských filosofů a posluchač jejich rozmluv. Kallias je znám jako athénský vojevůdce; vypravuje o něm Thúkydidés, *Hist.* I, 61 nn.

17 Místo Burnetovy tečky kladu po této větě otazník.

18 Tj. s králem perským.

19 Narážka na hru athénské mládeže, ubíjení křepelek, jež byly k tomu účelu chovány. O Meidiovi se v této souvislosti zmiňuje také Aristofanés v *Ptácích*, 1297 nn.: „Meidias tam byl nazýván křepelka; neboť se podobal křepelce s hlavou od někoho holí potlučenou."

20 Výklad této narážky není jistý. Otroci měli hlavy dohola ostříhány; snad tedy je tu představa otroka nedávno propuštěného na svobodu, jemuž ještě nenarostly vlasy.

21 Sókratés žertovně staví proti slavnému rodu Alkibiadovu slávu svého rodu. Daidalos, mytický technik, byl ovšem Sókratovým „předkem" jen potud, že Sókratův otec Sófroniskos byl sochařem a sochaři pokládali za „otce" svého umění Daidala.

22 V Spartě vládli současně dva králové, jeden z rodu Aigiovců, druhý z rodu Eurypóntovců (nebo snad správněji Euryfóntovců); oba tyto rody odvozovaly svůj původ od Aristodéma, jednoho ze tří pravnuků Hérakleova syna Hylla, pod jejichž vedením prý Dórové zaujali Peloponnés. Do rodu Hérakleovců náležely mimo oba královské rody i některé jiné rody spartské. Spartský král si směl vzít za ženu jen Sparťanku.

23 Erchia byla jedna z attických místních obcí (démů).

24 Leótychidas, Archidamos a Agis byli spartští králové.

25 Výzva „poznej sám sebe" byla prý napsána v Delfách na chrámu; také se uvádí mezi výroky tzv. sedmi mudrců. Platón se jí dovolává několikrát ve svých dialozích; v našem dialogu vykládá její smysl v místě 129a nn.

26 Odchylně od Burneta a ve shodě s Croisetem přijímám tu čtení rukopisu T.

27 Ve vyd. Burnetově je vytištěno ποτε místo πότε.

28 Z verše v *Il.* II, 547. Erechtheus byl mytický král athénský; o něm v L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 166.

29 Slova uzavřená závorkami nejsou v rukopisech Platónova *Alkibiada*, ale uvádí je z něho Eusebios a z Eusebia jsou otiskována i ve vydáních *Alkibiada*. Bůh je v nich pojímán spíše novoplatónsky než platónsky.

30 Čápi byli ve starověku uváděni za vzor péče o zestárlé rodiče.

Alkibiadés II

1 Oidipús proklel své syny Eteoklea a Polyneika po objevení svých bezděčných hříchů, a stal se tak původcem jejich nepřátelství. Na tu kletbu naráží sbor v Aischylově tragédii *Sedm proti Thébám*, 720–726; obšírněji o ní mluví Iokasté, Oidipova matka a choť, v prologu Euripidových *Foiničanek*, 59–68 (v překladu J. Sedláčka):

Že sňatek jeho pak jest s matkou manželstvím,
když seznal Oidipús, všech strastí trpitel,
tu na svých očích spáchal vraždu strašlivou
a zlatou sponkou zřítelnice zkrvavil.
Když stínem pokryla se brada synů mých,
tu skryli otce závorou, by v nepaměť
ten vešel čin, jejž těžko bylo omluvit.
Tak žije v domě te , a trpě osudem,
své syny kletbou bohaprázdnou proklíná,
by dům si rozdělili břitkou ocelí.

2 Napodobeno podle veršů *Iliady*, X, 224 n. (v překladu O. Vaňorného):

dva když pospolu jsou, tuť jeden spíše než druhý pozná,
jak lépe co jest.

3 Řekové neodlišovali sochaře a malíře od řemeslníků; neměli našeho pojmu „výtvarný umělec".

4 Čtu jako Souilhé πράξοντες místo Burnetova πράξαντες.

5 Citováno z *Il.* II, 303.

6 Archelaos vládl v Makedonii v letech 413–399. O jeho smrti jsou různé zprávy. Podle Aristotela, *Pol.* V, 10, 17, úkladně ho usmrtil Krataios pro osobní urážky, kterých se mu dostalo od Archelaa, a úkladu se účastnil z podobného důvodu Hellanokratés z Larissy; podle Diodóra (XIV, 37,5) usmrtil Archelaa nešťastnou náhodou na lovu jeho miláček Krateros. O Archelaovi viz i pozn. 24 k překladu dialogu *Gorgias*.

Zmínka o Archelaově smrti je v hovoru Sókrata s mladým Alkibiadem anachronismus.

7 Citát z *Od.* I, 32–35, kde praví Zeus (v překladu O. Vaňorného):

Divno, jak neprávem lid nám bohům přičítá vinu!
Od nás všeliké zlé prý pochází – sami však sobě
zpupností svou jen chystají strast – i naproti sudbě.

8 Kterému básníku náleží verše níže uvedené, nevíme.

9 Orestés usmrtil svou matku Klytaiméstru; o tom viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 132 a 165. Alkmeón (Alkmaión) byl syn věštce Amfiaraa, jenž zahynul na výpravě „sedmi proti Thébám"; Alkmeón usmrtil svou matku Erifylu za to, že byvši podplacena zlatým náramkem, přiměla Amfiaraa, aby se oné výpravy účastnil, ačkoli předvídal její nešťastný výsledek; srv. L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 193.

10 V demokratických Athénách namnoze splývá pojem řečníka s pojmem politika.

11 Verše z Euripidovy tragédie *Antiopé*, citované i v dialogu *Gorgias* (viz pozn. 40).

12 Citát z básně Margités, přičítané Homérovi, z níž se zachovalo jen několik zlomků. Byl v ní líčen typ povrchního a neobratného člověka, který v ničem nic řádného nevykoná.

13 Slovesa „zmocniti se" je užito proto, že básník podle Platónova pojetí tvoří v záchvatu božského nadšení, podobně jako věští věštec.

14 Hravý výklad, založený na absolutním významu, který Platón zpravidla dává slovesu „znáti" proti slovesu „domnívati se".

15 Čtu jako Souilhé podle opravy Dobreeovy μέγα ἔργον místo rukopisného a Burnetova μάργον.

16 Čtu slova τῶν πρεσβυτέρων, jež Burnet z textu vylučuje.

17 Ammón byl bůh Egypťanů, známý také u Řeků; ti ho ztotožňovali se svým Diem. Měl slavný chrám s věštírnou v libyjské poušti na oáze Siva.

18 Tyto verše nejsou v rukopisech *Iliady*, ale vstavují se tam z tohoto místa Platónova *Alkibiada*, II, do VIII. zpěvu jakožto v. 548 a v. 550–552. Překlad jest Otmara Vaňorného.

19 Těmi slovy poukazuje Sókratés sám na sebe.

20 *Il.* V, 128.

21 Uvedené verše jsou z Euripidovy tragédie *Foiničanky*, 858 n. V překladu Josefa Sedláčka zní tato část dialogu mezi Teiresiou a Kreontem takto:

Teiresias:
Jsem ovšem cestou unaven, již prošel jsem
dne včerejšího sem k vám z země attické;
i tam byl s Eumolpovým vojem jakýs boj,
v němž Kekropovcům vítězství jsem zjednal já
a tenhle věnec zlatý, který vidíš zde,
jsem dostal jako prvotiny kořisti.
Kreón:
Tot' dobré znamení, ten věnec vítězný;
jsmeť ve vír války strženi, jak známo ti,
a s Danaovci Thébám krutý zápas jest.

Hipparchos

1 Začátek dialogu *Hipparchos* je stylizován tak, jako by šlo o pokračování hovoru mezi Sókratem a jeho nejmenovaným druhem-žákem; dialog představuje slyšenou část toho rozhovoru, následující po části neslyšené. Hned první Sókratova otázka, co tedy je ziskumilnost a kdo jsou ziskumilci, udává téma dialogu.

2 Při překladu se ukázalo výhodným užívati tohoto zastaralého slovesa znamenajícího „nabývati zisku", aby se jím vystihlo příslušné sloveso řecké.

3 Míní se užití zvukové figury v dvojici substantiv, která jsme přeložili, napodobujíce onu zvukovou shodu, slovy „v lhůtě a půdě". Platón leckdy karikuje takové řečnické „ozdoby"; viz pozn. 22 k překladu dialogu *Gorgias* a pozn. 10 k překladu dialogu *Symposion*.

4 Hipparchos tu je uveden jako nejstarší ze synů Peisistratových, muže, v jehož osobě zasáhla vlna vlády tyranů také Athény. Peisistratos se domohl tyranidy v Athénách kolem roku 560 př. Kr. a tak ji upevnil, že zůstala zachována i jeho synům a udržela se v rodině celkem 35 let. Podle zprávy Thúkydidovy a Aristotelovy byl však Hipparchos mladší než jeho bratr Hippias, a Hippias, nikoli Hipparchos, byl vládcem po smrti Peisistratově. Thúkydidés se výslovně obrací proti mínění athénského lidu, „který neví, že Hippias měl v rukou vládu jakožto nejstarší ze synů Peisistratových". Dialog o ziskumilnosti se zřejmě drží tohoto lidového mínění, jež je od Thúkydida vyvraceno, ale s Thúkydidem se shoduje ve zprávě, že Hipparchos byl usmrcen od Harmodia a Aristogeitona z důvodů osobních; tím se odchyluje od tradice, která oslavovala čin dvojice přátel – „tyranobijců" jako pokus osvobodit Athény od tyranidy.

5 O rapsódech jako recitátorech epických básní viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 21 n.

6 Panathénaje byly výroční athénské slavnosti k uctění bohyně Athény; při nich byly pořádány i hudební, básnické, řečnické a sportovní závody, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 32 n.

7 O tomto básníku viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 55.

8 O básníku Simónidovi z ostrova Keós viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 58.

9 Sochy mající úplně vypracovánu jen hlavu a někdy pohlaví; místo těla měly čtyřhranný dřík. Byly stavěny zejména na rozcestích jako ukazatele cest a v závodištích.

10 Steiria byla attická osada na východním pobřeží Attiky.

11 Podle mýtu vypravovaného u Hésioda byl za vlády Kronovy zlatý věk, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řeků a Římanů*, str. 16.

12 Podle vypravování Thúkydidova, *Hist.* VI, 54–57, byl Harmodios sličný jinoch athénský; Hipparchos, syn Peisistratův, se ucházel o jeho lásku. Ale Harmodios jej odmítl a vyzradil jeho ucházení svému milovníku Aristogeitonovi. Uražený Hipparchos se chtěl Harmodiovi pomstít. Za tím účelem vybídl on a jeho bratr Hippias Harmodiovu sestru, aby mezi jinými pannami se účastnila kanéforie, tj. nesení obřadních košíků při slavnostním náboženském průvodu. Ale když přišla konat tento svůj čestný úkol, odmítli ji a pravili, že není hodna této cti. Harmodios a Aristogeitón z hněvu nad touto urážkou Hipparcha při nejbližší příležitosti úkladně zabili.

13 Míněna hra v kostky na šachovnici; srv. pozn. 7 k dialogu *Alkibiadés*, I.

14 Pojem zisku je něco absolutního, nezávislého na kvantitativních rozdílech.

15 Předpokládá se tu poměr hodnoty stříbra k hodnotě zlata 1 : 12.

Milovníci

1 Rozumí se soukromá škola, v Athénách nebylo státních škol. Dionysios byl, jak víděti, „grammatistés", tj. učitel „gramatických" předmětů, čtení, psaní a počítání. O výchově u Athéňanů viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 86–88.

2 Oinopidés z Chiu, geometr a astronom, byl o něco mladší vrstevník filosofa Anaxagory. Problém, o kterém oni dva chlapci tak horlivě vykládali, týkal se asi sklonu ekliptiky.

3 Odborné vědy nebyly ve starověku přesně odlišovány od filosofie.

4 V překladu ponecháno řecké slovo, značící zálibu v tělocviku, aby bylo znát, že je protějškem ke slovu „filosofie".

5 Řecká gymnasia byly tělocvičné ústavy; o nich viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, zvl. str. 136 nn.

6 Narážka na výjev z XXI. zpěvu *Odysseie*, kdy Odysseus, přestrojený za žebráka, žádá, aby se směl s Pénelopinými ženichy účastnit střílení z Odysseova luku; ženichové byli touto jeho žádostí pobouřeni, viz verš 285 n. (v překladu O. Vaňorného):

Takto jim děl, tu nesmírný hněv jim pobouřil mysl,
neboť je pojal strach, že hlazené lučiště napne.

7. Pětiboj, *pentathlon*, byl u Řeků druh sportovního závodu, skládající se ze závodu v běhu, v skoku, ze zápasu v křížku, ze závodu ve vrhání oštěpem a diskem; viz o tom T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 111.

8 Nápis „poznej sám sebe", o němž viz pozn. 25 k dialogu *Alkibiadés*, I.

9 Složkou athénského soudnictví byla působnost smírčích soudců, *diaitétů*, kteří rozsuzovali soukromé spory vyšší hodnoty; viz T. Šílený – G. Hejzlar, *Řecké starožitnosti*, str. 55 n.

Seznam zkratek

ARISTOTELÉS

Eth. Nic.	*Ethica Nicomachea*
Met.	*Metaphysica*
Poet.	*Poetica*
Pol.	*Politica*
Rhet.	*Rhetorica*
Hist. animal.	*Historia animalium*

DIOGENÉS LAERTIOS

Vitae	*Vitae philosophorum*

EUSEBIOS

Praep. evang.	*Praeparatio evangelica*

GELLIUS

Noctes Att.	*Noctes Atticae*

HÉSIODOS

Theog.	*Theognis*

HÉRODOTOS

Hist.	*Historiae*

HOMÉROS

Il.	*Ilias*
Od.	*Odyssea*

HORATIUS

Carm.	*Carmina*

LUCRETIUS

De rerum nat.	*De rerum natura*

MACROBIUS

Saturn.	*Saturnalia*

PLATÓN

Alc. I	*Alcibiades I*
Alc. II	*Alcibiades II*
Apol.	*Apologia*
Ax.	*Axiochus*
Crat.	*Cratylus*
Criti.	*Critias*
Crito	*Crito*
Ep.	*Epistulae*
Epin.	*Epinomis*
Euthyd.	*Euthydemus*
Euthyphr.	*Euthyphro*
Gorg.	*Gorgias*
Hipp. Ma.	*Hippias Maior*
Hipp. Mi.	*Hippias Minor*
Charm.	*Charmides*
Ion	*Ion*
Lach.	*Laches*
Leg.	*Leges*
Lys.	*Lysis*
Menex.	*Menexenus*
Meno	*Meno*
Min.	*Minos*
Parm.	*Parmenides*
Phaedr.	*Phaedrus*
Phd.	*Phaedo*

Philb.	*Philebus*
Polit.	*Politicus*
Prot.	*Protagoras*
Resp.	*Respublica*
Soph.	*Sophista*
Symp.	*Symposium*
Theag.	*Theages*
Tht.	*Theaetetus*
Tim.	*Timaeus*

PLINIUS

Natur. hist.	*Natur. hist.*

PLÓTINOS

Enn.	*Enneades*

PLÚTARCHOS

Lyk.	*Lycurgus*

PROKLOS

In Eucl.	*In primum Euclidis librum commenatrius*

TACITUS

Dial. de or.	*Dialogus de oratoribus*

THÚKYDIDÉS

Hist.	*Historiae*

XENOFÓN

Hell.	*Hellenica*

Seznam literatury

Groh, F., *Topografie starých Athén*, II, Praha 1913.
Groh, F., *Řecké divadlo*, Praha 1933[2].
Hermann, C. F., *Platonis Dialogi*, VI, Lipsiae 1902.
Novotný, F., *Platonis Epistulae commentariis illustratae*, Praha 1930.
Novotný, F., *O Platonovi*, III, Praha 1949.
Novotný, F., *Platonis Epinomis commentariis illustrata*, Praha 1960.
Places, E. des, Platon, *Euvres complètes*, XII, 2, Paris 1956.
Saska, L. F. – Groh, F., *Mythologie Řeků a Římanů*, Praha 1925[6].
Stiebitz, F., *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1940[2].
Stiebitz, F., *Z dějin východních národů*, Praha 1941.
Stiebitz, F., *Řecká lyrika*, Praha 1945.
Šílený, T. – Hejzlar, G., *Řecké starožitnosti*, Brno 1926[3] (1937[4], 1947[5]).
Wilamowitz-Moellendorff, U. v., *Platon*, I, II, Berlin 1920.

Ediční poznámka

Pro II. svazek Platónových spisů jsme použili překlady Františka Novotného vydané Janem Laichterem. Pro dialog *Parmenidés* jsme použili vydání z r. 1936; pro dialog *Filébos* druhé vydání z r. 1943 (1. vyd. 1931); pro dialog *Symposion* třetí vydání z r. 1947 (1. vyd. 1915, 2. vyd. 1936); pro dialog *Faidros* drnhé vydání z r. 1948 (1. vyd. 1937, 3. vyd. 1958); pro dialogy *Alkibiadés*, I, II, *Hipparchos* a *Milovníci* vydání z r. 1938.

Oproti uvedeným vydáním jsme vypustili úvody překladatele k jednotlivým dialogům. V dialozích jsme opravili několik věcných přehlédnutí původního vydání. Jediný zásah do obsahové stránky dialogu *Symposion* jsme učinili v případě překladu řeckých slov ἀρετή a φιλοσοφεῖν. Pro překlad řeckého slova ἀρετή jsme použili výraz „zdatnost" (původně „dobrost"). V případě řeckého slova φιλοσοφεῖν jsme se v pasáži 204a přidrželi překladu ve vydání z r. 1936. Jediný zásah do obsahové stránky dialogu *Faidros* jsme učinili v případě řeckého slova ἀρετή, pro které jsme se rozhodli použít výraz „zdatnost" (původně „dobrost"). V dialogu *Alkibiadés*, II, jsme překlad doplnili o pět odpovědí (140d–e), které ve vydání z roku 1938 asi nedopatřením vypadly.

Pravopisné úpravy jsme omezili na minimum, abychom neporušili charakteristický, mírně archaizující styl překladu. Současné normě jsme přizpůsobili pouze psaní předložek *s* a *z* a spřežek jako *pokaždé*, *předtím*, *zdalipak*, *kvůli* apod. Dále jsme upravili transkripci řeckých vlastních jmen, a to tak, že délky jsou použity pouze pro přepis řeckých znaků α = á, η = é, ῃ = é, ω = ó, ῳ = ó, ου = ú. Nejvíce grafických změn doznal poznámkový aparát.

Dialogy *Parmenidés*, *Filébos*, *Symposion*, *Faidros*, *Alkibiadés*, I, II, *Hipparchos* a *Milovníci* přeložil František Novotný podle vydání J. Burneta (*Platonis opera*, sv. II, Oxonii 1910[2]); odchylky od Burnetova vydání jsou vyznačeny v Poznámkách.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Číslování na okraji textu odkazuje k tradičnímu stránkování podle vydání Henrika Stephana z r. 1578.

Náš dík patří především dědicům autorských práv, paní Evě Bobákové, paní Haně Rapantové a panu Karlu Novotnému, kteří nám ochotně vyšli vstříc, jakož i Ivanu Chvatíkovi, Jiřímu Chotašovi, Filipu Karfíkovi, Svatavě Matouškové a všem ostatním, kteří se podíleli na přípravě tohoto svazku.

Aleš Havlíček

PLATÓN
Spisy II

Parmenidés, Filébos, Symposion
Faidros, Alkibiadés I, II
Hipparchos a Milovníci

Vydalo nakladatelství OIKOYMENH jako svoji 215. publikaci. Z řeckého originálu přeložil František Novotný. Odpovědný redaktor Aleš Havlíček. Technická redakce Petr Solnička. Obálku navrhl Zdeněk Ziegler. Sazba ESET Praha. Tisk *Akcent* Vimperk. Vydání první, Praha 2003.